

ÉGETŐ PROBLÉMÁK

POLITIKAI ATMOSZFÉRA.
BETHLEN ÉS A BETHLENIZMUS.
PÁNEURÓPA.
ÚTÉPÍTÉS ÉS VASUTAK.
VÁMVÉDELEM. IPARPÁRTOLÁS.
ÜZEMEK.MEZŐGAZDASÁG.
KULTÚRFÖLÉNY — NUMERUS CLAUSUS.
SZOCIÁLIS GONDOSKODÁS.
TISZTVISELŐK.
A FŐVÁROS.

ÍRTA
DR. FARKAS JÓZSEF

KORVIN TESTVÉREK GRAFIKAI INTÉZETE

VI., RÉVAY-UTCA 14.

*A terv és kivitel nem áll mindig oly közel,
mint a küszöbtől a szoba.*

(Kemény: Rajongók.)

*Legyen e pár sor azoké, akik tenni tudnak és
azoké, akikért tenni kell.*

1929. szeptember havában.

Farkas József.

Egy kis politika

Az államelmélet éppen úgy nem lehet abszolút, mint bármi más a világon és ha idők, emberek más és más módon szabhatják, lehetetlen, hogy egy kis ország, mint amilyen Magyarország a mai csonkítottóságában, ne úgy formálja a maga államelméletét, ahogy azt a gyakorlati szempontok az egész nemzetre, annak minden tagjára üdvösnek, hasznosnak és tartósnak deklarálják.

Egészen világos, hogy új világ van kialakulóban s a mi minden bajunk és panaszunk csak vajúdó fájdalma a megszületendő új formációnak.

A keret, amelyben élünk, nem alkalmas többé a régi ideológia fentartására és az okos vezérlőpolitikus elé odamered a kérdés: vajjon az új világ megszületését szent áhítattal tehetetlenül nézze-e, vagy segítse-e a vajúdót? Vajjon a *Kelet* bigottériájával tartsa magát távol tőle s várja, amíg magasabb akaratok döntenek afölött, hogy életrejöjjön-e és maradandó legyen, avagy a *Nyugat* kultúrájának minden segítőeszközével, tudásával közeledjék felé és világrajötte mellől hesegesse el a pusztulást, a halált.

A nagy gazdasági és szociális probléma a régi recipe szerint többé meg nem oldható; keresni kell tehát azokat a módszereket, amelyek a megoldáshoz vezetnek, anélkül, hogy rombolással volnának kapcsolatosak.

A repülőgép volánjánál az echós szekér ostorának pattoztatása nem konzervativizmus, hanem ostobaság. A fascizmus osztályokat egybefogó békés és munkás politikája mellett egyedül üdvözítőnek a Marxizmust tartani, nem szocializmus, hanem zavarosban halászni akarás. És „mérleg nyelvének” lenni nem liberalizmus, hanem nyalakodás, vagy lélek-kalmárkodás.

Azzal tisztában kell lennünk, hogy mi alkalmatlanok vagyunk arra, hogy másutt és másra szabott politikai zekét húzzanak ránk és azt mi megtartsuk és jól érezzük benne magunkat.

Nálunk megbukott a szovjet garázda-rendszere, mi az angol választások tanulságait nem vonhatjuk le úgy, hogy annak változatlan alkalmazásával rendezzük be politikai életünket és a Mussolini munkalkotmányát sem fogadhatjuk el a maga teljességében.

Nem véletlen, hogy a szovjet Oroszországban üttötte fel tartósan a fejét. Európában gyökeret verni sehol sem tudott. Hiába hozzuk el a leggyönyörűbb trópusi növény magját, hiába ültetjük a legbujábbban termő földünkbe, abból *az* a növény sohasem lesz, mert éppen az hiányzik hozzá, ami trópusivá tette.

A polgári, a kapitalista társadalmi rend, bár a polgárság nincs megszervezve, Európában annyira bent él minden polgár lelkében, hogy onnan még a bolsevizmus gyilkos megfélemlítésével sem lehetett kiirtani. Ezzel szemben Oroszország már békeidőben is nélkülözötte a szabad polgári osztályát, mert csak kiszipolyozó oligarchák és kiszipolyozott forradalmi lelkületű muzsikok éltek benne.

Itt tehát volt talaja a szovjet-rendszernek, amely

szerény nézetem szerint, külső beavatkozások nélkül mindaddig fog élni, amíg maga a szovjet ki nem termeli a középpolgári társadalmát, amely aztán átformálja a mai rendszert.

Nem véletlen, hogy az angol királyságban forradalmak nélkül is lehetséges, hogy a konzervatív Baldwin-kormányt az angol nép alkotmányos akaratának nyilvánítása után a szocialista Mac Donald-kormány váltja fel, mert más Angliában a szocializmus és más nálunk!

Angliában nincs egyetlen ember, aki arra gondolna és aggodalmaskodnék, hogy Mac Donald a királyságot veszélyezteti és a bolsevizmus előfutárja volna. Az angol munkás sovén, mindenekelőtt angol és a nemzetköziség nem az egyén nemzetköziségét, hanem a munka világeközösségét jelenti nála.

A mi viszonyaink nem is hasonlíthatók az angol viszonyokhoz. Más megnyilatkozása van ott a konzervativizmusnak, mint nálunk és más mentalitású ott a munkásság, mint itt és ha az angol választásokból mindenáron tanulságot akarunk levonni, akkor csak azt vonhatjuk le, hogy a kisebbségben maradtak épügy elégedetlenek a választási rendszerrel és módszerrel, mint nálunk s ők is ismerik a matematika és statisztika azon művészetét, amely vizsgálatásul szolgál nekik és híveiknek és amely szerint a szavazók többsége mégis csak az övék.

Lloyd George ilyen matematikai játékkal vizsgálatódik, amikor bukását a választási rendszerben látja, mert amíg a szocialistáknak minden 29.000 szavazat egy mandátumot eredményezett, addig a

konzervatívok 34.000, a liberálisok pedig 91.000 szavazat után jutottak egy-egy mondátumhoz.

Ez az egyetlen tanulság, amit applikálhatunk a honi viszonyokra.

Nem véletlen, hogy Olaszország földje termelte ki és az olasz nép érlelte meg a fascizmust.

Minden kritikától eltekintve, a rendszer merőben olasz és úgy vélem, hogy annak szolgálai utánzása egyetlen államban sem érné el ugyanazt a célt, melyet ott elért.

Az olasz temperamentum és a római világkultúra edzette meg a szocialista levegőben nőtt Mussoliniben azt a gondolatot, hogy a társadalom osztályharcában vesztes csak az állam lehet, már pedig az olasz nemzet államiságának veszélye a nép ellen való, a kultúra ellen való, al tradíciók ellen való. És amikor az állami akaratot minden osztályharc fölé helyezte, mint szuverént, megmentette az olasz népet egy véres forradalom be sem látható katasztrófájától és a munka zseniálisan elhasznált erejével új korszakot nyitott nem csupán Itália, de az egész világ számára.

A fascizmus, mint azt hét éves fennállásából meg lehet állapítani, nem epizód, hanem Európa átalakulásának egyik útja, amelyet minden nemzetnek a maga módján kell megjárnia.

„Róma” útja a világban öröktől fogva megvan. Tőle tanulta el Európa az abszolutizmust és ő vitte ki a kultúrával együtt a műveletlen világrészekbe is az uralkodó akarat tiszteletét és diktatúráját.

A kereszténységben a legtöbb elem római elem. Innen a hierarchia hatalma s ott, ahol ez az elem

nem tudott a nemzeti sajátosságokhoz alkalmazkodni, ott magában a kereszténységben történt változás (Angliában, Németországban, Csehországban). A fascizmus is római. A Caesarok ivadéka. Azért nem tud változatlanul átmenni más országokba.

Racionális politika

Ha valaki Magyarországon az adott viszonyok figyelembevételével *racionális politikát* akar inaugurrálni, akkor mégis figyelemre kell méltatnia mindazon rendszereket és módszereket, amelyek a kulturvilág valamennyi államában fennállanak és azokból kell kiszednie mindazon okos és praktikus részleteket, amelyeket a mi viszonyainkra megrázkódtatások nélkül is hasznosan alkalmazhat.

Nagy hiba, melyet politikusaink lépten-nyomon elkövetnek: a külföldre való hivatkozás. Különösen Amerika az az állam, amelyet előszeretettel szoktak mintaképül felhozni, pedig, amint lehetetlen, hogy az írni és olvasni tudás Shakespeare vagy Kant, Newton vagy Einstein feltétlen megértését jelenti, épúgy lehetetlen, hogy a politikai határokba szorított államéletek valamennyiébe az amerikai gazdasági rendszer minden vonatkozásban előnyösen bevezethető.

Új terminológiát kell a magyar politikának megtanulnia.

Az állam nem lehet a kormányok kezében kísérleti nyúl, de nem lehet a nemzetköziség sártörlője sem. Az állam nem lehet a polgárság vámszedője, de nem lehet a kalandorok kalózkodásának színtere sem. Az államnak föléje kell emelkedni a maga hatalmával és hatalmát feltétlenül biztosító erejével az egyén működésén és éppen ezen hatalmánál fogva

eliminálnia kell mindazon különbségeket, melyek polgárai között, akár mint osztálykülönbségek, akár mint munkaviszonyból eredő különbségek fennállnak.

Az állam az egyén fölé kerül.

Valahányszor az állam hatalma nő, az egyén hatalma korlátozódik.

A történelemben mindenkor ismétlődik ez a hullámmélet: hol az állam hatalmasabb, hol az egyén. A történelem tanúsága szerint az egyéni szabadságok túltengő kiterjesztése mindenkor az államhatalom gyöngülését jelentette, vagyis, hogy a mai politika szótárából vett kifejezéseket használjuk: a politika „balfelé” tolódott.

Nem véletlen, hogy a háború utáni időkben a szélsőségek jobban foglalkoztatják és érdeklik az embereket, mint a középúton haladó úgynevezett liberalizmus.

A liberalizmus mindig átmenetet jelent. Vagy a jobboldali politikától a szélső balra, vagy a baloldali politikától a szélső jobbra.

A forradalmak mindig az egyén erősödése érdekében történnek, de nyomukban ott van az állami élniakarás akciója, amely az úgynevezett forradalmi vívmányokat letöredezi.

Az egyénnek szabadságra való ösztönös törekvése előbb vagy utóbb az állam törvényének félre-rúgásával, a rend felfordításával és az inferioris ösztönerő fellángolásával s garázdálkodásával jár. Ilyenkor a liberalizmus balfelé kiélte magát. Nem tud úrrá lenni a felszabadított erőkön, melyek őt is

megsemmisítik és az évezredek alatt kifejlődött polgári rendet is megsemmisítéssel fenyegetik.

Ezeket; az időket a történelem nem nevezi alkotó időknek, mert az alkotás nyugalmat, biztonságot, erőt, hatalmat és jólétet igényel. A háborúk, a forradalmak pedig a békés idők rezervoárjait is kifogyasztják, utánuk az egyén léte egyedüli forrásul az államot látja, mindent az államtól vár és azt a hatalmat, melyet a maga részére még ilyen erőpusztítás árán is meg akart szerezni, kicsinynek, jelentéktelennek, semmisnek érzi és kénytelen a félrerúgott törvények, az állami rend mögé állani, azt támogatni, hogy továbbra is fennmaradhasson.

Természetesen, hosszabb-rövidebb idő kell az államerők újjáéledésére (az orosz szovjet, a francia, vagy a magyar kommün), mert a forradalmakkal felszabadult erők kilengései egy bizonyos idő után elfáradnak, vagy oly mélyre zülленek, hogy fennmaradásuk lehetetlenné válik.

A túltengő államélet az egyén érvényesülésének visszaszorításával jár és eredménye az egyén fizikai, vagy gazdasági üldözése (pogrom, bolsevizmus, szövetkezetek, közüzemek).

Bethlen és a bethlenizmus

Nálunk a politikai irányelvek régi technikusait mind kompromittálták a politikusok.

Nálunk a konzervativizmus reakciót jelent, a liberalizmus egyenlő a zsidóval, a demokrácia mögött a radikalizmust látják, a szociáldemokrácia pedig a szovjet konferansza.

Itt tehát minden politikai irány levitézlett. Csak két hatóerő van: *Bethlen* és a *bethlenizmus*.

A hivatalos bethlenizmussal kétségtelenül szemben áll a választók jelentékeny tömege.

Mit is jelent a bethlenizmus?

Nem lehet tárgyilagosan gondolkodó ember ebben az országban, aki ne tudná és ne érezné azt a magasabb, küldetésszerű hatást, amelyet *Bethlen István* gróf személye, tudása, működése, eredménye jelent.

Az ő nagysága a mi szemünkben, a mi mértékeinkkel nem mérhető, de bizonyos vagyok benne, hogy küldetése a történelem tárgyilagos távlatából vizsgálva, őt a legnagyobb magyarok sorába fogja emelni.

Amikor már azt hiszik, hogy küldetése betelt, amikor azt hirdetik róla, hogy fáradt, hogy tarso lyájában nincs már érték, akkor lepi meg ellenfeleit valami lenyűgöző, elnémító nyilatkozattal és cselekedettel, amely után azt kell éreznie mindenkinek,

hogy helyén kell maradnia, mert sok még a munka, amelynek elvégzésére egyedül ő az elhivatott.

A kor, amelyben él, az ő nevének lesz megörökítője: Bethlen István kora lesz, az irány pedig, melyben kormánya működik: a bethlenizmus.

Si duo faciunt idem, non est idem.

Bethlen más és más a bethlenizmus.

Bethlen szükségesség, a sors ajándéka ennek az országnak. A bethlenizmus imbolygó árnyék, amelyről azt sem tudni, melyik test fényjátéka. A bethlenizmus nagyon díszes lepel, amelyről sohasem lehet tudni, mit takar.

Ép azért nőnek ellenfelei. A politikai bizonytalansággal szemben ott vannak a szörnyű súlyos gazdasági valóságok.

A bethlenizmus a kérdőjelek sorozata. Mi lesz, mi fog történni? A bethlenizmus a gazdasági életünkben a kísérletezések állapotát jelenti, a bethlenizmus a dolgozó polgárság végeláthatatlan erőpróbája, a bethlenizmus egy nagy ígéret, amelynek beváltási ideje már régen lejárt.

Más Bethlen és más a bethlenizmus.

Az ember szinte érzi, hogy Bethlen a nagy őserő, a zseni, akinek megvannak a maga hatalmas koncepciói, aki azonban a részletekkel nem foglalkozik.

A nagy újíto, teremtő, aki az irányt mutatja, de kellene az apostolok, akik tanításait rendszerbe foglalják, akik a kijelölt úton a cél felé járni is tudnak és elvezethetik a hívőket az Ígéret földjére.

Bethlen a nagy keret. A bethlenizmus: a keretet bizonytalan tempóban, bizonytalan anyagokkal be-töltő tartalom.

Bethlenről még ellenfelei is elismerik, hogy kormányzása haladást jelent, hogy külpolitikában tekintélyre tett szert és mégis nyolcéves miniszterelnöksége azt eredményezte, hogy az ország lakóinak minden rétege annyira fuldoklik a gazdasági számum mindent eltemető szele alatt, hogy az elismerést nap-
nap után jobban nyomja az elkeseredés hangja.

Vájjon a bethlenizmus beengedi e hangokat hozzá? Vájjon érzi-e, hogy a gazdasági kérdések tovább megoldatlanul nem maradhatnak, vájjon látja-e világosan az utat, amelyen a nemzetet vezetnie kell?

Katasztrófális hibákat látok. Állandóan kísért a jobbra való eltolódás.

Zavaros megnyilatkozások. Ideálok ideák nélkül. Fascizmus Mussolini nélkül. . .

Bis dat, qui cito dat.

Ennek a népnek nem megszorítások, nem bilincs, de nem is szavak kellene, hanem kenyér . . . kenyér.

A munka törvénye és a választójog

Bethlen politikája gerincévé az államot tette. És itt át kell venni a Carta del Lavoro leglényegesebb választói megállapítását, amely szerint az állam a polgárok összességéért van, ép azért, egyetlen polgárnak sincs joga, sem azért, mert ősei nemesi donációkat szereztek, sem azért, mert örökölt, vagy szerzett vagyonnal rendelkeznek, sem azért, mert hivatalt kaptak, sem azért, mert munkát adnak, sem azért, mert bérért dolgoznak, olyan életmódhoz, olyan működéshez, olyan intézkedéshez, vagy olyan szervezkedéshez, mely a másik, a többi polgárt, akár nyugalmában, akár önérzetében, akár vagyonában, vagy politikai meggyőződésében bántaná.

Az állam kötelessége, hogy olyan törvényeket alkosson, amelyek a polgárság egyetemét érdeklik és amelyek alkalmasak az ellentétek kiküszöbölésére, a társadalom egyes osztályai között lévő távolságok betöltésére.

Az állam minden polgára egyenlő.

Törvényes rendelkezésekkel biztosítani kell a polgár személyi és vagyoni biztonságát, a munka és tőketulajdon szabadságát. A politikai és gazdasági fejlődés, lehetőségét.

Ha az állami feladatokat ebben a szemszögben exponáljuk, akkor két törvény napvilágrajöttét sürgetjük: *a munka törvényét és a választói jog törvényét.*

A munka törvényét előbb! Ez a fontosabb, mert a politika szabadsága nem lehet akadálya a munka szabadságának, már pedig addig, amíg a munka törvénye nem él, addig nálunk a választójog csak egyoldalúan erősíti a politikát, anélkül, hogy biztosíttatnék az a normatívum, hogy a nemzeti állam fentartása és fennmaradása minden polgár léte és érdeke.

A munka törvénye! Hát eddig a munka szabadsága nem volt meg? Eddig nem védte a törvény a munkát?

A szabadságjogok ad abszurdum nem vihetők. A szabad akarat minden vonatkozásban nem abszolút. Meg kell tehát vonnunk a határokat, amelyeken belül az egyéni szabadság veszély nélkül alkalmazható.

A szervezkedés, akár gazdasági, akár szociális, akár politikai, csak addig engedélyezhető, amíg az államhatalmat nem veszélyezteti.

Szervezkedés tehát csak nemzeti irányú lehet.

Félre ne érttessem. A nemzeti irányú szervezkedés terén gyakran látok és hallok fogalmi zavarokat.

A nemzetköziség nem feltétlen nemzetellenes. Amikor a politika úgy kívánja, akkor szívesen cserélik össze a fogalmakat és beszélnek a szociáldemokrácia nemzetköziségéről, a zsidók nemzetköziségéről, a másik oldalon viszont a katolikus világszervezet állítja a nemzetköziség érthetetlenül dehonesztáló megvilágításába.

A kultúremberek nemzetközisége elengedhetetlen. Csakhogy ez a nemzetköziség erősítője a nemzeteknek.

A kultúra megszüntette a távolságokat, az-országokat már nem kell kínai fallal körülvenni, mert a gondolat áttört a falon, nem állnak útjába a legmagasabb bércek sem, nincs mélység és magasság, mely útjától eltérítené, a kultúra nemzetközi, jelentkezzék bár a művészet, vagy a matematika, a természettudományok vagy spekulatív tudományok formájában. És kinek jutott valaha is eszébe, hogy a kétszer kettő egyenlő négy nemzetközi igazságot ellentétben lévőnek érezze az ő nemzeti gondolatá-
val!? Kit akadályozott meg Shakespeare nemzet-
közisége abban, hogy ő hazafi lehessen!?

Ahogy a kultúra egyetemes értékei a nemzeti érték számára nagyszerűen felhasználhatók és alkalmazhatók, épügy a vallások nemzetközisége sem akadály a nemzeti élet megnyilatkozásainak.

Ki mondhatná, hogy az egyes nemzetek nagy papjai, vallásos tudósai, amellet, hogy világhöz-
ségben éltek, nem voltak az illető nemzetek nemzeti értékei!?

Ki tagadhatná meg Róma vagy London zsidó vallású polgármesterétől azt, hogy ő olasz, illetve angol, vagy a mi nagyszerű katolikus főpapjainktól, hogy ők magyarok!

„Mindnyájunk feje felett egy a magyar ég és mindnyájunk talpa alatt egy a magyar föld.”

Vagy talán a munka nemzetközisége tagadtat-
hatná meg a magyarral a magyar voltot?

E téren, sajnos, sok aberrációt látunk. Szocialis-
táink valósággal magasabbrendűségét látnak abban, hogy ők a nemzeti gondolatot, mint a divatja múlt,

viseltes mentét, pitykés lajbit kezelik. Abban a téves hitben élnek, hogy csak „ember” van és az mind egyenlő, nemre, fajra, vallásra, nemzetiségre, kultúrára való tekintet nélkül, pedig ennek legékesebb cáfolatát ép az idegen nemzeti szocialisták adják, akik megmutatták, hogy a háborúban kitűnő franciák, angolok, németek stb. voltak.

A magyar szocialisták egyik vezére, aki a kommun előtt igen jelentős szerepet játszott s ma „emigráns”, a forradalom alatt lent volt Jászival Aradon, hogy a Károlyi-kormány nevében tárgyaljon a román komitéval. A tárgyalások véresen szomorú menetéről ez alkalommal nem kívánok részletesen megemlékezni, de a szocialistákról lévén szó, elem tolul az a jelenet, amikor egy estén az aradi kultúrpalota nagytermében a radikális polgárság gyűlést tartott. Ott Jászint kívül a szocialisták kiküldötte mondott lendületes beszédet, amelyben fölényesen páholta el a polgári társadalmat, amiért a nemzeti gondolat illúzióiban él s büszkén említette, hogy ő Flureas elvtárral testvérnek érzi magát és ha Belgrádba megy, akkor a szerb (említette nevét) elvtárs is keblére ölelheti őt és most, amit a nagy nemzeti hősök nem tudtak megcsinálni: a románokkal való megegyezést, majd ő Flureas elvtárral megcsinálja.

Flureas elvtárs azonban nagyon rácáfolt a mi fölényeskedő szocialistánkra, mert nemcsak nem támogatta a megegyezést, hanem egyenesen románnak nyilvánította magát és a legnagyobb mértékben résztvett Erdély elszakadásának akciójában.

Mi az oka annak, hogy a mi szocialistáink, bár

az utóbbi időben mégis deklarálják magyarságukat, kéjelegnek a félremagyarázott nemzetköziségben?

Szerény nézetem szerint Magyarországon a szociáldemokrácia gyermekkorát éli. Nem kiforrott elvek, hanem a régi agitációs iskola hangulatkeltő szókinccse és a terror ereje tartja még őket össze.

Itt nincsenek elvi alapon részekre bontott alakulatok, pártok, mint külföldön. Itt csak most kezd a belső forrongás kiérződni és ez fog a szociáldemokráciának egészséges, a homogén gondolkozásukat egy táborba gyűjtő fejlődésére vezetni.

Ma még általánosságban a fanatizmus és nem a kitisztult elv az alapja. Ma még a felvilágosodásban ott tartanak, ahol az iskolán kívüli oktatás az analfabéta-tanfolyamoknál: a tanuló megtanul olvasni, esetleg írni is, de sem Vörösmartyt, sem Shakespeare-t, sem Homerost élvezni nem tudja, mert megérteni sem tudja.

Vájjon megmagyarázták-e egyszer is annak a munkásnak, hogy a *szerszám*, amellyel dolgozik, nemzetközi? Vájjon elmondották-e, hogy a reszelő Kínában, Afrikában, Európában, vagy Amerikában egyformán reszel? Vájjon ráterelték-e a figyelmét arra, hogy ez az a nemzetköziség, mely a munka részére bizonyos szolidaritást, emberséges gazdasági elbánást igényel? De az *ember*, aki a szerszámmal dolgozik, az kínai, zulukaffer, amerikai, francia, német, tót stb., ő tehát mindig és minden körülmények között *magyar*.

Vájjon megmagyarázták-e neki, hogy egy erős, egységes, gazdaságilag fejlett Magyarország mit jelentene a magyar munkásnak?

Vájjon rávilágítottak-e már egyszer is őszintén és igazán arra, hogy miért állanak szemben a hatóságokkal, a kormánnyal és minden nemzeti intézményünkkel?

Vájjon hogy magyaráznák meg azt, hogy külföldön a szocialisták csinálnak nemzeti politikát, míg a mieink tüntetnek ellene és holmi belpolitikai okokkal takarják nagyhorderejű negációjukat?!

Nézetem szerint, nem menthető például, a Revíziós Ligával szemben elfoglalt álláspontjuk.

Azt hiszem, ennyi is elegendő annak dokumentálására, hogy a nemzeti állam kiépítése nem mellőzendő és kormányainknak céltudatosan, *hangosan* kell úgy működniük, hogy a nemzeti államot minden körülmények között kiépítsék és elhárítsanak útjából mindent, ami annak megvalósítását akadályozza.

A munka törvényének tehát ebből az elgondolásból kell kiindulnia.

A munka törvénye megállapítaná a munkaadó kötelességét az állammal, a munkással és a társadalommal szemben, amiáltal a munka állami védelemben részesülne; megállapítaná a munka jogait, a bér, a szabadság és biztosítás tekintetében és megszabná kötelességeit az állammal, a munkával és a társadalommal szemben, amiáltal a munkás a tőkével szemben részesülne védelemben és az államérdekek figyelembevételével olyan szabadságjogokhoz jutna, amit mai szervezettségében állambiztonsági okokból az államhatalom részére megadni vonakodik és végül olyan szociális jólétbe kerülne, amilyenben az osztálykülönbözőség hegye letompíttatnék.

A munka szabadsága csak írott malaszt. Az üzem ma teljesen ki van szolgáltatva a szakszervezetnek, anélkül azonban, hogy magáért a munkáért, vagy a munka értékéért akár a szakszervezet, akár a munkás felelősséggel tartoznék.

Ma a szakszervezet olyan hatalom, amelyet a tőke és a munka, az állam és az egyén részére kell okosan és ügyesen felhasználni. Meg kell szüntetni abuzusait és bizonyos irányban fejleszteni kell.

Meg kell szűkíteni ott, ahol a munka kárára van és tágítani kell ott, ahol a munkát elősegítik.

Abúzus, amikor a szakszervezet a munkásnak munkahelyéről való eltávolítását követeli, mert a szakszervezeti járulékával hátralékban van. Viszont lehetővé kell tenni, hogy a munkás szakszervezetekbe tömörülhessen és hogy a szakszervezet a tőke figyelembevételével kollektív szerződéseket köthessen, stb.

Amikor a munka törvényével el van hárítva az a veszély, hogy az osztályok túlzásai az alkotó nemzeti munkát hátráltathatják, meg kell csinálni az általános, titkos választójogról szóló törvényt.

Mi legyen ebben?

Természetes, hogy az ilyen kis tanulmány keretében, melynek célja nem politikai — csak gondolatokat lehet fölvetni, részletekkel azonban nem foglalkozhatunk.

Mármost, hogy a választójog nőkre is kiterjedjen-e vagy sem, hogy községenkénti legyen-e vagy sem, vagy pedig milyen rendszerű jog legyen, azzal ez alkalommal foglalkozni sem kívánok.

Céлом csupán annak hangoztatása, hogy a gazdasági problémák megoldásához megfelelő politikai

atmoszféra szükséges. Hogy aztán ezt az atmoszférát hogy nevezik, igazán mellékes.

A legutóbbi miniszterelnöki nyilatkozat szerint, a nyugati kultúrállamok demokráciája felé kell haladnunk. Mit jelent ez? Demokratizálódunk!?

Félek! Már hallottam néhányszor ezt és mindig csalódtam, mert úgy láttam, hogy vagy én nem tudom, mi a demokrácia, vagy pedig a hatalom értelmezi máskép.

Nemrégiben még úgy értelmezték, hogy a demokrácia megkívánja, hogy az *urak* is dolgozzanak. Erre munkaalkalmat adtak a grófoknak, a báróknak, az arisztokratáknak, nemeseknek, nagyállású tiszteknek, hivatalnokoknak ... beültették őket a mozikba, a trafikokba, szállítók lettek, máról holnapra export-import vállalatot vezettek, bankigazgatókká vedlettek és a gazdasági életben „demokratizálódtak”.

Akkor így demokratizálódtunk!

Ma? Mit tudom én! Eladósodott a nagybirtok, a paraszt nem tud adót fizetni, a városi ember tönkrement, akár kereskedő volt, akár iparos, akár tisztviselő, akár munkás.

Mindenütt a nyomor, a jaj és a baj, most ebben egyenlő mindenki!

Csak nem ez az egyenlőség az új gyászos demokratizálódás?!

Nemrégén a kormányzó a Homonnay Jenő alkotta hősi emlék leleplezésén mondott egy nagy-szerű, haladást jelentő beszédet, amelyben arra enged következtetni, hogy a szabadságjogok terén olyan változások várhatók, amelyek a politikai levegőt

alkalmassá teszik a gazdasági kérdések sikeres megoldására.

Alkotmányos országban élünk. Bizonyos tehát, hogy ez a beszéd a kormány ellenjegyzésével került a nyilvánosságra. A közönségben óriási visszhangot keltett. Az öröm, a remény hangját.

A kormány visszhangjaként a fővárosi törvénytervezet jelentkezett a főbérlethez kötött választói joggal...

Még kormányzatra ilyen súlyos feladatok alig hárultak.

Az elégedetlen közhangulat mellett új politikai egységet mutatni, gazdasági föllendülést inaugurálni, szociális tevékenységet kifejteni nehéz.

Gyors, de megfontolt munka még segít, ha ez elmarad, vagy csak késik is, a közvélemény erősebb lesz a kormányhatalomnál és akkor sorsunk bizonytalan, beláthatatlan.

Páneurópa

A nagy problémák egész sora megoldatlan.

Vannak speciálisan magyar problémák, vannak európai jelentőségű kérdések, melyek szorosan egybe-kapcsolódnak a mi hazai állapotunkkal, amelyek tehát elszigetelten meg nem oldhatók, s vannak világjelenségek — részben szociálisak (ember és a gép), részben politikaiak (Kelet feltörése), részben gazdaságiak (aki többet, jobbat és olcsóbban termel, leszorítja azt, aki kevesebbet, gyengébbet és drágábban termel), részben kulturálisak (a tudományok nemzetközi hatóereje), amelyeknek miként való alakulása befolyásolja Európa arculatát és nem marad hatás nélkül Magyarországon sem.

Aki tehát politikát csinál és nem akar efemer jelentőségű sikerek (akár kormánypárti, akár ellenzéki sikerek) babérja után nyúlni, annak a problémák mindegyikében éreznie kell az irányvonalat, mert a legkisebb tévedés is a legnagyobb katasztrófát okozhatja.

A napszámos-politikus munkája a minden egészet felölelő nagykoncepciójú „egész” szerves részének kell lenni, mert az egyéni kilengések, vagy kunktátor-kodások az „egész” kialakulását hátráltatják, esetleg megsemmisíthetik.

A kormányzati tevékenység tagozódása tehát: külpolitikai és belpolitikai.

Külpolitika tekintetében Magyarország kezd az érdeklődés középpontjába kerülni, kezdik megismerni s úgy látják, mintha Európa főrendezői valamit tanultak volna erről a nációról, mintha a hályog, amely Trianonban szemükön volt és világlátásukat akadályozta, visszafejlődött volna. Ma már sejtik, hogy Magyarországon és a botorul elajándékozott területeken magyarok, életükhöz, fajukhoz és nemzetiségükhöz kiirthatatlanul ragaszkodó magyarok élnek, akik, amíg közülük csak egy él, félelmetes mementói lesznek az igazságtalanságnak, mely őket érte.

Az a tudatlanság és tájékozatlanság, amely a békét szabta, ma már közismert és Európa főrendezőinek meg kell találniuk a módot, ahogyan művük hiányait pótolhatják.

Ha végigfutunk azon decenniumon, amelyben a magyar felvilágosító munka folyt, feltétlenül meg kell látnunk azokat a határtjelző sikereket, amelyeknek személyi vonatkozásait megtagadni nem lehet.

Két név ragyogása mutatja a jövő reményének útját: *Apponyi* és *Bethlen*.

A Népszövetségben felfigyeltek, amikor a mi pátriárkánk: *gróf Apponyi Albert* ott megjelent és az ő okos, higgadt, komoly fejtegetéseit hallották az ő nagyszerű orgánusán át.

Szerencsés gondolat volt őt kiküldeni, mint a magyarság reprezentánsát.

Az ő baritonja harsogta a főrendezők fülébe, hogy amit készítenek: megtorlást követelő igazságtalanság. És azóta nincs alkalom, melyet fel ne hasz-

nált volna arra, hogy nemzete jogaiért szót emeljen. Bátran. Férfiasan. Magyaros nyíltsággal; becsületességgel.

Tudta, hogy a megosztott ország közvéleménye osztatlanul van mögötte. Tudta, hogy amit ő mond, tizenkét millió magyar gondolatának, szíve vágyának a kifejezője.

Ő volt a magyar lelkiismeret.

Mellette Bethlen külpolitikája volt az, ami az országunk ügyét állandóan aktualitásban tartotta.

Európa kis államainak politikusai között egyedül ő az, aki súlyt jelent és akivel számolni kell.

Nagy Sphynx. Senki sem tudja, hogy mit akar. Kívülről ez a bizonytalanság nyugtalanító, belülről megnyugtató, hogy sorsunk az ő kezében van.

És mégis! Mi, akik nem ismerjük a külpolitika szövevényes útjait, akik nem értjük a diplomácia sima ravaszkodásait, mi polgárok, akik a magunk diplomáciai fortélyosságoktól el nem rontott agyunkkal gondolkozunk, mi mégis azt érezzük, hogy külpolitikánkban kell olyan fordulatnak beállni, ami a nyomasztó gazdasági helyzetünk terhein könnyít.

Úgy érezzük, hogy nem szabad késlekednünk és úgy érezzük, hogy a magunk gondolatainak kifejezésére sem szabad adni, nehogy tájékozatlanságunk bajt okozhasson. Szinte érezzük, hogy ilyenkor szükséges volna mégis a diplomáciai zsonglőr-készség, ami lehetővé teszi, hogy megnyilatkozzunk.

Mi látunk, hallunk. Bennünk képzetek, gondolatok rajzanak.

Látjuk szomszédainkat, látjuk készülődéseiket! és irtó félelmüket.

Ennek a generációnak nagy feladata van! Ennek kell visszaszerezni azt, amit elvettek. Ennek a generációnak! Mert ettől a generációtól kell szomszédainknak tartani, az új ember már nem érezheti azt, amit mi érzünk itthon és amit éreznek elszakított-jaink. Minden elkövetkezendő nemzedéknek megsokszorozódott feladatot kell majd elvégeznie.

Most nekünk kell majd a munkához látni. Nekünk, akik még a nacionalizmusban nőttünk fel, s akik a nemzeti önállóságot és nagyságot nem külsőségek és nem üres formának tartjuk, hanem tudjuk annak tartalmát, látjuk annak termékenyítő hatását.

Minden olyan gondolat, mely a Páneurópa felé visz, csökkenti a mi revíziós törekvéseink sikerét, mert, amint érlelődik a politikai határok jelentéktelenségében való hit, oly mértékben csökken a nacionalizmus; már pedig akkor, amidőn a világon a nacionalizmus erős, öngyilkos politika eltávolodni a nacionalizmustól. (Oroszország.)

A mi nacionalizmusunkat erősíti a gazdasági helyzetünk. Nekünk terjeszkednünk kell, hogy terményeinknek piaca legyen, hogy polgárainknak munkalehetőségük legyen. A mi terjeszkedési törekvéseinket meg kell hogy értse a Népszövetség, mert az európai béke egyik legnagyobb biztosító a mi revíziós igényünk teljesítése.

Amíg e sorokat írom, meglepődve olvasom Briandnak az Európai Egyesült Államokról való almát, mely nem egyéb, mint az ő nacionalizmusa. Franciaország izolálódásától való félelem. Briand nem Európai Egyesült Államokat akar, hanem e címen Franciaország részére védelmet keres.

Timeo denaos et dona ferentes.

Én úgy látom, hogy a világ kialakulásának végső foka a „természetes tájak” — amint Raul Francé mondja — felé vezet, ami a nagy országegységeket jelenti és amelynek nem is utolsó állomása az Európai Egyesült Államok kialakulása, vagy a Páneurópa.

De, amikor a jövő felé megy a világ, berendezkedésében, cselekedeteiben, politikájában, kultúrájában, gazdasági életében, mégis csak az adottságot kell figyelembe vennie.

Ha a Szaharából az északi sarkra akarok eljutni, mindenesetre fölszerelem magam a hideg ellen szükséges holmikkal, de ha azokat a Szaharában akarnám felhasználni, okvetlenül örültnék nyilvánítanának.

Az államok is, egészen bizonyosan eljutnak a végső fejlettségi fokhoz, de ennek a végső foknak csak rejtett lényegét már most alkalmazni: politikai örökség.

Ma a nacionalizmus élő valóság, életünket tehát ennek a számbavételével kell lefolytatnunk, ha azt akarjuk, hogy az élet elviselhető, vagy pláne — boldog — legyen.

Mégis! Mi a haladás?

A meglévő nacionalizmus fentartása mellett olyan vámközösségeket kell létrehozni, amelyben a gazdasági élet fenn is tudja tartani a nemzeti államokat. Ebben a közösségben az őstermelés és az ipar kiegyenlítődést hoznak létre.

Ezt hallom okos, képzett közgazdászoktól!

És én hiszem is, hogy ez az elmélet igen szép, de nézzük speciálisan a mi helyzetünket. Tegyük fel,

hogy valamelyik X utódállammal vámközösségünk van. Addig, amíg a mi terményeink elhelyezéséről van szó, nincs is hiba, de ha olyan iparcikkek konkurenciájáról van szó, melyet itt gyártanak, már baj van.

Mert hiába vagyunk mi agrár-állam, ha a városokban az indusztriálódás elkezdődik! A gyáripár, mely a nagytőke, tehát a bank kezében van, olyan előkelő pozíciót tölt be a kormányzásban, hogy befolyása a kormányra elkerülhetetlen.

De elkerülhetetlen a mai helyzet megváltozása is. Most csak józan okosság kérdése, hogy a változást a kormányzat a sua sponte hajtja-e végre, vagy az elmérgesedett gazdasági körülmények a kormány tudta, akarata és beleegyezése nélkül fogják-e a változást felidézni.

Kétségtelenül érdekes téma volna gazdasági helyzetünk külpolitikai vonatkozásaival behatóan foglalkozni, ez azonban a magam elé tűzött célon túlmenne és eltérítene attól az úttól, amelyet e kis munkámban jární óhajtok.

Kétségtelen, hogy a külkereskedelmi szerződések, az export és az import, mind egybekapcsolódnak a mi külpolitikánkkal, ezekről azonban másutt kívánok megemlékezni. Érdemes volna rámutatnom arra, hogy a jövő nagy kérdései nem a kis országok külpolitikai orientációin dőlnek el. A kis országok dolgai majd csak rendeződnek, mint ahogyan rendezi az apró vasreszeléket a mágnesrúd. Itt előttünk a természetes tájak harca van!

Európa kivénhedt! Elvesztette hegemoniáját és ütközője az amerikai expanzív törekvéseknek, az

oroszl szovjet próbálkozásainak, figyelője a keleti kérdések alakulásának és hisztériás betege a maga országai állapotának.

Érdekes volna, de nem célom, mert messzire vezetne, ha most foglalkoznánk azokkal a világpolitikai és világgazdasági problémákkal, amelyekhez a világ organizmus törvénye szerint bennünket is szálak fűznek.

Útépités

Gazdasági kérdések belpolitikai jelentősége bennünket közelebbről érdekel.

Itt aztán van tennivaló! Van, a kormányzat minden ágában.

Általában úgy látom, hogy valójában szükséges volna egy közmunkaügyi, közgazdasági diktátorminiszter. De ne értsenek félre! Nem hivatalra gondolok, ahol aktába szédült emberek hajlonganak föl-felé és gögtől duzzadnak lefelé, hanem arra gondolok, hogy kell jönni egy koncepciózus, fanatikus diktátornak, akinek vannak gondolatai, aki annyira okos, hogy nem fél a mások használható javaslataitól, aki tud és mer, aki tud akarni és aki akaratát a többi minisztertársaival szemben is meri érvényesíteni, aki maga fanatikus és fanatizálni tud, mert csakis úgy képzelhető el, hogy ebből a rettenetes helyzetből a normális fejlődés is biztatni tudja a társadalom békéjét.

Csak egységes kormányzati program lehet eredményes és az alkotóvágy mérséklése és meg gondoltsága az egyik oldalon és az alkotóvágy lendülete a másik oldalon eredményezhet megnyugvást és jólétet.

A kormányzat minden ágában a közmunkák egyesítendőik volnának. Mert a mai időkben még annak a furcsaságnak is érvényesülni kell, hogy a jobbkéznek tudnia kell, mit csinál a bal.

Az eljövendő diktátor-miniszternek az aktualitásokat előbbre kell helyeznie a legerősebb és legnagyobb elméleti igazságnak is. Mi mindannyian tudjuk, hogy mit jelent a kultúra, vagy mi jelentősége van az állam szociális gondoskodásának, csak éppen az időbeliségét vonjuk kétségbe.

Kultúrfejlődésről beszélni sem lehet addig, amíg a faluban ősztől tavaszig a sárbafuladás veszélye nélkül nem tudja a magyar paraszt elhagyni a házát — noha a falunak esetleg két elemi iskolája és két temploma is van.

Kultúrfejlődésről beszélni sem szabad addig, amíg a falu népe a gépek korszakában is úgy műveli a földjét, mint ezer évvel ezelőtt.

És hogy legyen egy kis politika is! — kultúrfejlődésről a megmosolygás gyilkos veszedelme nélkül beszélni sem lehet, amíg a numerus clausus bármilyen toldozott-joldozott kiadásban él és érvényben van.

Vagy: szabad-e összeroppantásnak kitenni a társadalmat azon a címen, hogy most szociális tevékenységet fejtünk ki?

Amikor az alkotási vágy nemcsak hasznohajtó, hanem közterhet jelentő, akkor az alkotás végső mértékét mégis csak a teherbíróképesség szabja meg. Az ellátókból ellátásra szorulókat csinálni nagyon kockázatos.

Felsorakoztathatnék még egy csomó példát, amelyek mindazt igazolnák, hogy először a magángazdaságot kell mobillá tenni és ha a magángazdaság kiheverte az eddigi leromlottságát, jöhetnek sorra azok a nagyszerű ideák, amelyeknek megvilágo-

sítását — *akkor* — mindenki tapsoló örömmel fogadja.

Addig azonban az elsőbbség a gazdasági kérdéseket illeti.

Milyen szédületes perspektíva! Mennyi hasznos munka vár e téren azokra, akik a hatalom birtokosai!

Rendszer nélkül a leggyönyörűbb munkaprogramm sem hozza meg a várt eredményt. Már az előkészítés munkájában is rendszernek kell lenni. Fel kell tehát vetnünk, hogy mi módon kezdődjék a munka?

Az országot szekciókra kell osztani és e szekciók — melyek függetlenek a megye határától — nagy közlekedési vonalakkal határolandók.

Nehogy ez ideám bizarrnak, vagy komolytalannak lássék, néhány szóval alá kell támasztanom.

A technika mai fejlettsége mellett a vasút mindinkább elveszti azt a jelentőségét, melyet az autotechnika fejlettsége előtt élvezett.

A személyszállítás a sínekről rohamtempóban helyeződik át a levegőbe (repülőgép) és az útra (autók). A vasúti beruházásokkal tehát csínyján kell bánni. Nehogy avulttá vált közlekedési eszközökre fölöslegesen költsékezzünk. A teherszállítás, mely a vasutak legfőbb bevételi forrása, az autókon gyorsabb és olcsóbb, amiáltal ezek a vasutaknak számottevő konkurrenciát csinálnak. Evégből volt kénytelen az állam a magángazdaság sérelmével, a vasút kiegészítését szolgáló teher- és személyfuvarozási vállalatot: a Mavartot létrehozni.

Kétségtelen tehát, hogy a sinen való közlekedésről az úton való közlekedésre kell áttérni, amit,

ha átlátunk és megértettünk, rá kell eszmélnünk, hogy új, modern közlekedési utakra és nem gazdasági kisvasutakra van szükségünk, amely új utaknak semmi közük az országutakhoz, a megyei és községi utakhoz, hanem a közlekedési vállalatoknak építési tulajdonai, mint a sínek a vasúti társaságoknak. Ahogy magánember nem használhatja ingyen a vasút sineit, az én elgondolásom szerint, a közlekedési utak használata sem lehet ingyenes.

Ezzel már megadtuk az utak üzleti, hasznot-hajtó jelentőségét is, amellyel aztán a továbbiak lehetőségét kell keresnünk.

Ha üzlet, akkor van is rá vállalkozó. Tessék próbaképpen nemzetközi pályázatot kiírni egy ilyen fővonalra olyképp, hogy az út Budapeستől kiindulva, valamely határállomásig a vasút meglévő vonalától eltérőleg — hogy ezáltal újabb helységek vonassanak be közlekedési út által a gazdasági életbe — a modern útépitési technika figyelembevételével 10—12 méter szélességű legyen. A vállalkozóval kötendő szerződés szabályozná, hogy ezen az úton úgy a személy, mint a teherforgalmat csak a vállalat autói bonyolíthatnák le, szabályozná továbbá azokat a feltételeket, amelyek mellett ezt az utat mások is igénybe vehetik.

Meggyőződésem, hogy lukratív vállalkozás volna!

Honnan vegyük a pénzt ilyen horribilis tőkét igénylő vállalkozáshoz? Külföldről! Aki a koncessziót megkapja, 25—30—40 évre, az megépíti az utat is, a magyar munkáskezek ismét dolgozni fognak és az életünk ismét emberi élet lesz.

A külföld érdeklődése határozottan megvan. A külföldi tőkének azonban szomorú tapasztalatai vannak. A legritkább esetben konkurensképes a külföld, mert annak reális számítása és tervezete drágább, mint azoké a belföldi vállalkozóké, akik tervben, kivitelben, munkában és anyagban olyan megtakarításokkal számolnak, amelyet a külföldi el-érni nem is akar. Drámai példa erre a most kiadott 1200 km. út építése!

Az angol tőkecsoport nem ezt akarta.

Azt hiszem, nem kell magyarázat hozzá, mit jelent az *ú*) közlekedési utak megépítése. Ennek az új útnak azonban nem szabad országútnak lenni, mert akkor célját tévesztette és rendeltetésének nem fog megfelelni.

Országútjaink rendbehozandók, hogy a szeker-es magánközlekedés lebonyolítására képesek legyenek, de annak a forgalomnak a lebonyolítására, amelyet én szánok a nagy közlekedési útnak, az országút nem is alkalmas. Nem alkalmas, mert túlságosan keskeny és így autóbuszok kétirányú közlekedése rajtuk akadálytalanul le nem bonyolítható; nem alkalmas, mert a magánfuvarozás a közlekedés menetrendszerűségét gátolná és nem alkalmas lég-ióként azért, mert az utak karbantartása: és hasznosítása csakis speciális közlekedési útnál lehetséges, mert ezeket a vállalkozók saját érdekükben is karbantartják.

Az utak a fővárosból indulnának ki egyenes sugárban a határok felé és csatlakozást létesítenének pókhálószerűen egyrészt a vasutak, másrészt az egyéb

közlekedési vállalatok: autóbusz, autó stb. állomásaival.

Ennek az egyetlen programnak a keresztülvitele olyan hatalmas lendületet adna az ország közgazdaságának, hogy annak jótékony hatása nagyon korán mutatkoznék. A mai elesettség mellett a külföldi tőkével megindított feltámadást jelentené. Jelentené a munkát, jelentené továbbá olyan területeknek a közlekedés vérkeringésébe való csatlakozását, melyek eddig egyáltalán vagy csak nagyon nehezen voltak megközelíthetők.

Ez az átépítő politika a kultúrfölény.

Ha már a vasúttal kapcsolatos gazdasági kérdést tárgyaljuk, megemlítem, hogy még békében, körülbelül húsz év előtt megírtam, hogy a vasúti töltések nincsenek gazdaságosan kihasználva.

Az a földszáv, mely a vasúti sínek két oldalán húzódik, többszáz hold földterület. Ha ezt kihasználnák, mindenesetre javítanák a gazdasági helyzetünket.

Ma a pályaőrök kaszálják, holott amellett, hogy a kaszáló értékében valami változás állana be, kitűnő gyümölcsöst lehetne ott létesíteni.

A Győr—Sopron—Ebenfurti Vasút igazgatósága — úgy hallom — komolyan foglalkozik a gyümölcsfásítás tervével. Célszerű volna összes vasutjainkat kötelezni arra, hogy ezt megcsinálják. Költsége jelentéktelen, néhány év múlva pedig jelentős hozadéka volna, mert hisz az bizonyos, hogy minél több a termelésünk, annál több a kivitelünk, illetve annyival csökken a behozatalunk.

Vasutak

Az útépités igen nagy probléma. Hallom az ellenvetéseket. Mi lesz a vasutakkal? Mi lesz a Mavarttal?

Ezek tényleg előreszökő kérdések, amelyekre feleletet kell adnunk, de mindjárt az elején ki kell jelentenünk, hogy függetlenül attól, hogy a kérdésekre adott feleletek kielégítik-e az érdekelteket vagy sem, az útépitő koncepciót feladni nem szabad.

Az utolsó évek alatt számtalanszor kellett, ilyen és ehhez hasonló kérdésekkel megbirkózni és mindig úgy oldódtak meg a kérdések, hogy azok az érdeképviseletek természetes sérelmével jártak. E kérdéseknek hosszú és érdekes történetük van. Amikor a vasutakat építették, a vasút volt a nagy, a mindent felölelő moloch, amely ellen küzdeni kellett és amely ellen minden eszközzel küzdöttek *is*.

Nem ismeretlen, hogy az akkori „érdekeltek” valósággal világforradalmat csináltak a vasút ellen és amikor már az angolok az első húsz egynéhány kilométeres vasutat megépítették, a tudósokat állították harci sorba a vasút ellen, akik igazolták — a tudósok azért tudósok, hogy mindent tudjanak igazolni — hogy a vasút ártalmas az egészségre. Nemcsak azokéra a vakmerőkére, akik a vasútra ülnek, hanem azokéra is, akik látják a 20—25 kilométeres sebességgel száguldó vasutat.

És amikor a kishitűségnek és korlátoltságnak ellensúlyozására az első vasútvonalakat fallal takarták el, az „érdekeltek” ezzel sem elégedtek meg. Akkor már az egyházat is segítségül hívták. És akadtak bőven olyan egyháztudósok, akik beigazolták, hogy a vasút egyházellenes, mert az isteni kinyilatkoztatásban sehol sincs még szó vasútról, márpedig, ha a vasút Istennek tetsző valami volna, akkor az írás mégis csak felhívta volna az emberek figyelmét erre.

Száz éve, hogy a vasút teljesíti nagy hivatását s e száz év alatt a kultúra fejlődésének minden fordulót jelentő stációjánál ott vannak az „érdekeltek”, hogy a maguk jajveszéklő sirámával eltemessék az idejét múltat, az elavultat és hátráltassák, késleltessék az időszerűnek, a modernnek, az újnak, a jobbnak, a praktikusabbnak az általánosítását.

A világ kezdete óta ez volt a sorsa az újnak.

Gutenberg 32 soros bibliája a másolóipart temette el. Az apácák, a barátok, a diákok, akik eddig könyvsokszorosítással foglalkoztak, kenyérüket vesztették, de ugyanakkor a betűöntők, a betűszedők, a nyomdászok és sokszorosítóipari szakmák sok-sok új egzisztenciát teremtettek. De ezeket is elérte a végzet. A betűszedő- és betűöntőgépek, a rotációsok letörtek az ő kenyérükből is egy-egy darabot.

Vagy: kinek fáj a budapesti fiakeripar kimúlása? Pedig ezzel együtt sok más foglalkozási ág is megkapta a maga halálos ítéletét. Ki gondol ma arra, amikor kényelmes autótaxiba ül, hogy az a bérkocsiiparnak, a kocsigyártóknak, a bognároknak, kovácsoknak, nyergeseknek, a takarmánykereskedőknek stb. a hullaszállító kocsija?

Egyelőre úgy látszik, hogy a motoré a jövő és a szén elveszti jelentőségét. Berendezéseinkben tehát erre figyelemmel kell lenni.

Amikor tehát arról van szó, hogy a vasutaknak létetveszélyeztető konkurenciát csináljunk-e vagy sem, tévesen tettük fel a kérdést és a hibás premiszák hibás konklúziót is fognak eredményezni.

Az említettem utat minden körülmények között meg kell csinálni, mert a jövő ezt követeli. És amint az autótechnikán, vagy az auto általánosságán mit sem változtatott, hogy Péter Pál csak azért is hintót csináltat magának, az autóbusznak, még mint a legfontosabb közlekedési eszköznek elismerésén és elterjedésén sem fog változtatni, hogy könnyelmű úri gesztussal olyan mérvű vasúti beruházásokat eszközölünk, melyek éppen az adott körülmények folytán a jövő céljaira hasznosan volnának felhasználhatók.

A vasutak tehát, ha nem akarnak kimaradni ebből az üzletből, maguk is participáljanak a közlekedési utak megépítésében és biztosítsák, hogy pro futuro az autóbusz közlekedést is a maguk kezelésébe vehessék.

Igazán részletkérdés, hogy a koncesszióadásnál a Máv milyen módon kapcsolódjék bele az új forgalmi utak létesítésébe, annyit azonban mindenestre elvárhat az adózó polgárság, hogy ez — nem úgy, mint a Mavart esetében — nem az ő sérelmével és esetlegesen szerzett jogainak konfiskálásával járjon.

De bármiképp alakuljon is a helyzet, minden erővel tiltakozni kell az ellen, hogy közpénzeken gazdasági, keskeny nyomtávú vasutakat építsenek. Az ilyen vasutakra kiadott pénz sokszorosán haszonta-

lan. Azért a pénzért nagyszerű autóbuszforgalmi út épülhetne, amely gyorsabb, olcsóbb és megfelelőbb. A gazdasági vasutaknál még a csatlakozások sem hozhatók fel a tömegszállítások előnyéül, mert az átrakás a nagyvasútra nehezebb, körülményesebb és drágább.

Közutak.

A útépítésnél nem szabad megfeledkeznünk az országutakról, a megyei és községi utakról sem.

Hiba volna lebecsülni ezek jelentőségét, de amint a másik forgalmi út megépítését elhatároztuk, azonnal más megítélés alá esnek a mai utak. Más azoknak a céljuk és rendeltetésük.

Valahogy úgy érzem, hogy a vasúti fővonalak és vicinálisok mintájára kell ezt a kérdést megoldani, úgy azonban, hogy most már a vasút, az autóbuszút és a közutak felhasználásával ne legyen egyetlen községe az országnak, amely télen-nyáron meg nem közelíthető.

Ezen a téren áldozatokat kell hozni az államnak, a megyének, a községeknek és azoknak a magánosoknak, akiknek ingatlanait érintik — és ezzel értékben is emelik — ezek a közutak. A diktátor-miniszternek a belügyminiszterrel sürgősen meg kell állapodnia és megyénként olyan tervet kell végrehajtania, amely összhangban van a háromféle típusú út okos és gazdaságos kihasználásával.

Csak ne alkudozzék a diktátor-miniszter sem a fő-, sem az alispánokkal! Rendeleti úton kell a tervek megvalósítását biztosítani. Végre is a XX-ik században fel kell tételezni mindenkiről, aki az írás-olvasás elemi tudományán már túl van, hogy megértse: milyen hasznos befektetés az út. Már a jegyzők

kötelességévé kell tenni, hogy a magyar gazdának megmagyarázzák azt az előnyt, amit a jó út jelent, akár amikor a földjét művelni kijár, akár amikor a földje termését betakarítja, értékesíti. Meg kell magyarázni, mit jelent állat, iga és fuvar megtakarításban a jó út.

Vám.

Ha a gazdasági szanalás komoly munkáját tárgyaljuk bármily nagy vonásokban, inkább csak magát a témát érintve, foglalkozunk is a fontosabb kérdésekkel, nem térhetünk ki a vámvédelem kényes témája elől.

Azért is tartom fontosnak és jelentősnek a kérdés érintését, mert a köztudatban a vámvédelem nincs a közönség érdekében.

Bajos is e téren kielégítő intézkedéseket tenni. A kormánynak filozófiai magaslatból kell hozzányúlni a vámokkal védett hazai iparhoz.

Sokat lehet pro és kontra vitázni arról, helyes-e a vámvédelem a mai formájában és mértékében.

Azok részén is van igazság, akik agrár jellegűket tartják legelsősorban figyelembeveendőnek, de nem szabad megtagadnunk az igazságot azoktól sem, akik az ország indusztriálására törekszenek, viszont azért van kormány, hogy a túlzásokat lekoptassa és a két fél túlzott sérelme nélkül keresse meg és találja meg az igazságot.

Vannak, akik a vámvédelmet teljesen fölöslegesnek tartják és az egyes államok szabad versenyzéséért lelkesednek. Nyilván ott van lelkesedésük mögött tudat alatt, vagy öntudatosan a Páneurópa, vagy az Európai Unió gondolata. A mai napon tehát a kérdést ilyen egyszerűen és radikálisan megoldani nem

lehet, mert nincs Páneurópa és nincs Európai Unió sem.

Röviden állapítsuk meg, hogy a vámvédelem szükséges rossz, melyet gazdasági érdekek követelnek. Mármost ezt a szükségességet úgy kell alkalmazni, hogy az ne érdekkottériák, hanem egyetemes érdekek szolgálatában álljon.

Iparunkat gyakran szokták gyermekhez hasonlítani és a vámvédelmet ilyen iparvédelmi eszköznek feltüntetni. A hasonlattal nem is szállunk perbe, csak illő tisztelettel kérdezzük, hogy a gyermekkor határának adottsága mellett, honnan tudjuk megállapítani, hogy hazánkban egy iparüzem vagy egy iparág mikor lép ki a gyermekcipőből?

Engem, mint fogyasztót, aki a magam megélhetési nehézségeivel is birkózva tudom fentartani életemet, engem csak az érdekel: ki tudja nekem a legolcsóbbat, a legtöbbet és a legjobbat nyújtani. Ipari kartelek, szindikátus, a kapitalizmus túlnövései, engem, fogyasztót nemi érdekelnek, azaz, ezek az én létérdekeim ellen vannak, ezek ellen védekezem, mert életösztönöm az ezek ellen való védekezésre készítet.

A vámvédelem revízióra szorul. Amint egy üzem néhány évi fennállása után nem tudta teljesítő-képességének azt a fokát elérni, amelyen a versenyt fölvehesse, az életrevalóságát is kétségessé tette, annak az üzemnek nincs joga további támogatásra, abban az üzemben baj van. Baj van vagy a vezetésben, vagy az üzem berendezésében, márpedig akár az egyik, akár a másik baj van jelen — pláne, ha mindakettő — minden áldozat, melyet az ilyen üzem további

fenntartása érdekében az adózók filléreiből hoznak: meddő és vétkes.

Szűnjék meg a számokkal való játék, amely a külkereskedelmi mérlegünk állandó szemmeltartásával úgy tünteti fel a dolgot, mintha a mérleg aktívuma a nemzetvagyonosodás feltétlen mutatója volna. Holott, szerény nézetem szerint, minden komponenszt figyelembe kell venni, ha tiszta és tárgyilagos képet akarunk nyerni.

Megvizsgálandónak tartom:

1. mit ad készpénzben az állam az egyes üzemeknek,
2. mit jelent készpénzben a konkurrenciák kizárása,
3. mit jelent készpénzben az adó- és illetékkezelvényt,
4. mit jelent készpénzben a szubvenció,
5. mit jelent készpénzben az állami rendelés,
6. mit jelent a vámvédelem az állam szempontjából.

vagyis megállapítandó, ha szabad verseny volna, mennyivel olcsóbbodnék az áru a szubvencionált és monopóliumot élvező üzem által előállított áruknál,

7. ilymódon mennyi megtakarítás mutatkoznék a fogyasztó részére,

8. és hogy ez a megtakarítás és az elején felsorolt egyéb értékek összege, mint viszonylik ahhoz az összeghez, ami külföldre vándorolna, ha itt egyáltalán nem volna üzem és az egész szükségletet import útján kellene fedezni?

Amíg ezek az adatok nem állanak rendelkezésünkre, igazi mérleget összeállítani nem lehet.

A köztudat számos olyan példát ad szájról-szájra, amelyek bizony egy cseppet sem alkalmasak a közvélemény megnyugtására. Ínséges időkben a gyakorlati intézkedések, amelyek momentán segítenek, sokkal többet érnek, mint a lehangosabb erkölcsi és hazafias szólamok.

Az a bencés páter, aki a XVIII. századi komáromi földrengéskor a templomba menekülő híveket erőszakkal kituszkolta, mielőtt még a templom összeomlott volna, többet használt és istenesebb cselekedetet! végzett, mintha könyörgő isteni tisztelet ájtatosságában az oltáron várta volna! a katasztrófát.

Az a kormány, amelyik a mai gazdasági helyzetet felismeri és szakít — még ha átmenetileg is — a divatos frazeológiával, mely szerint hazafias kötelesség az iparpártolás és felismeri, hogy hazafias kötelesség a fogyasztóknak, a népnek olcsó és jó áruval való ellátása, többet fog az ország érdekében tenni, mint minden elődje együttvéve.

Minden iparcikk fele vagy még kevesebb árba kerül, amint a határon túl vásároljuk (autó, autógummi, kazánok, textilárak stb.), mintha itthon vesszük meg. Hogy ebben mi a hazafias cselekedet, én nem tudom megérteni!? De, ha értelmem fogyatékos is e tekintetben, érzem, hogy ez nincs rendben! és nem győzöm elégszer hangoztatni: nagyon gyorsan jöjjön a segítség, a tett, az intézkedés. Nagyon gyorsan!

Az is bizonyos azonban, hogy a hazai gyárak, ha nem éreznék az állam jótékony gyámkodását, igyekeznének árban és minőségben fölvenni a versenyt azokkal az árukkal, amelyeket külföldről hoz-

nak be. Arra azonban súlyt kell helyeznünk, hogy a magyar prima árut ne verhesse az idegen selejtes áru. Itt vár aztán feladat a magyar kereskedőkre.

A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara kiadásában megjelent „Emlékirat a kereskedelmi mérleg passzivitásáról” című könyvből idézem:

„697. Fal- és padozatburkolat.

Behozatal:

1927		1926	
q	érték 1000 P	q	érték 1000 P
15.496	érték 563.— P	4836	érték 179.— P

Kivitel:

1927		1926	
q	érték 1000 P	q	érték 1000 P
1866	érték 103.— P	3013	érték 111.— P

Ezzel kapcsolatosan a következő magyarázatot adja:

A vámtarifa 697. szám alá tartozó fal- és padlóburkolólemezeket a hazai ipar évek óta gyártja kifogástalan minőségben. Mindamellett ezekből a cikkek közül a behozatal feltűnő emelkedést mutat. Ennek az a magyarázata, hogy a külföldi verseny a gyártási hibákkal bíró árut önköltségi áron alul a magyar piacra irányította, ahol ez — miután a közönség nem nézi az áru minőségét, hanem csak az árát — könnyen és eredményesen versenyezhetett a belföldi hibátlan minőségű és ebből következően valamivel

* Budapest, 1928. 138. oldal.

drágább áruval. Ezenfelül a belföldi piac helyzetét rontja az a körülmény, hogy a nyersanyagának egy részét importálni kénytelen és a vasúti tarifa szerkezete olyan, hogy a nyersanyag, továbbá a készáruk fuvardíja között majdnem semmi különbség sincs. Ezenkívül a belföldi termelés azt panaszolja, hogy bár a külföldről hozott nyers- és üzemanyaga vámmentes cikk, mégis különböző vámszemle- és vámközvetítési díjak terhelik, amelyek kocsirakományonként 20—30 pengőre rúgnak, vagyis, bár formailag az áru vámmentes, végeredményben tényleg 100 kilogrammonként 20—30 fillér vámköltséget visel, ami tömegcikkről lévén szó, nem közömbös az önköltség alakulása és az értékesítés tekintetében. A hazai ipar megítélése szerint a legközelebbi jövőben emelkedő behozatalra lehet számolni a cseh szerződésben lekötött kedvezményes tételek alkalmazása folytán...

A behozatal csökkentését és a hazai gyártású áruk emelkedő fogyasztását nagymértékben elősegíthetné az ipar véleménye szerint az erőteljes propaganda, amely a hazai ipar teljesítőképességét szemléltetően demonstrálná. A közszállításoknál igen megnehezíti a hazai ipar helyzetét, hogy gyakran rendkívül rövid szállítási határidő van megadva, amelynek lejártáig a belföldi ipar a cikkek lelkiismeretes gyártására és szállítására vállalkozni nem képes.”

Abban nem lehet véleménykülönbség, hogy az ország indusztriálása milyen előnyöket jelent, ha annak az előnyeit a túltámogatás kárával nem csökkentik. Viszont, sohasem szabad szem előtt téveszteni a mi agrár állapotunkat, amelynek fejlesztése és

Üzemek.

Az üzemkérdés úgy az államnál, mint a fővárosnál súlyos próbára teszi a hatóságok ellentáloképességét. Az üzemeket különböző szempontból lehet vizsgálat tárgyává tenni. Ha világnézleti szempontot veszek figyelembe, akkor tisztában kell lennem azzal, hogy a merev kapitalista polgár politikai ablakán akarom-e látni a közüzemek problémáját, vagy pedig a szociális haladást hirdető messzelátójával hozom-e a kérdést közelebb magamhoz.

Minden kommunális üzem, akár városi, akár állami is az, egy-egy pillére a kommunizmusnak. A kommunizmus leglényegesebb formációja a közüzem. Minél több egy ország közüzeme, annál könnyebb ott a kommunisták tere. Minél több a közüzem, annál szegényebb a magánvállalkozás és minél szegényebb a magánvállalkozás, annál inkább tűnik el a polgári öntudat, annál inkább szocializálódik a munka, az ember, az élet, az állam.

A közüzemekért ezért lelkesedik a szocialista párt és ezért harcol ellene minden önálló iparos és kereskedő.

Hogy van az, hogy mégis, amikor a főváros üzemeiről volt szó, a polgári pártok, a tanács és a szociáldemokratapárt nagyszerű összhangban adták le a szavazatukat az üzemek fentartása mellett?

E tekintetben egészen speciális a helyzet a fő-

városban és csudálatos — és ez annyit jelent, hogy Budapestnek nagyobb jelentősége van bizonyos relációkban, mint az ország többi részének együttvéve —, az államnak is vannak üzemei, de azok ellen csak itt-ott hangzik el egy-egy gyenge ellenzéki hang. Annál parázsabb ez a kérdés a főváros parlamentjében.

A főváros üzemeit egyrészt az alkotási vágy, másrészt a háborús szükségesség hozta létre. Itt bebeszéltek a közönségnek, hogy vannak bizonyos üzemek, melyek csak állami, vagy csak városi kézben teljesítik feladatukat és ma már megnyugodva veszi a nagy többség tudomásul, hogy a posta, a telefon, a vasút a legjobb kézben van, ha állami kezelés alatt áll s csak nagyon kevesen veszik a fáradságot ahhoz, hogy meggyőződést szerezzenek arról, hogy ezek, a mi felfogásunk szerint állami kezelésbe való üzemek, másutt magánkézben mennyivel jobbak, tökéletesebbek, olcsóbbak és mégis megbízhatók. A víz-, a gáz- és az elektromos-művek, a közlekedési vállalatok községi kezelésben a nagyközönség előtt úgy tűnnek fel, mintha az volna a világon a legtermészetesebb, hogy a közszükségletek kielégítésére a város önmaga részére monopóliumot szerezzen és senki sem gondol arra, hogy mi volna itt, ha tegyük fel, egymással konkuráló vállalatok versengénének abban, hogy ki tud jobb gázt, villamost, vizet, autóbust, villamosáramot olcsóbban a közönségnek juttatni.

Már ott tartunk, hogy ezek az üzemek „természetes” városi kezelésben álló közüzemek.

Volt egy időszak, amikor a fától nem látták az erdőt. Kiadták a jelszót: mindent a fogyasztónak, mindent a fogyasztóért!

Azután jött a szükségesség.

Ezekben az időkben született meg a fővárosnak több, mint száz üzeme, amelyek mellett, hogy egy ideig valójában hiánypótló intézmények voltak, nagyszerű befogadóképességgel is rendelkeztek, mert valami olyan ismeretlen forrású erőt tudtak adni az embereknek, hogy attól életük végéig aktívokká lettek. Ez magyarázza meg, hogy azok a városi tisztviselők, akik a városházán elfáradtak, erőtgyűjteni jól megérdemelt nyugdíjaztatásukkor ezeknek az üzemeknek a csudatevő forrásaihoz menekültek (nem is illik ilyen csudaszerek ellen harcba szállani!).

A háború kitermelte az üzemeket és bizony, akkor igen nagy szolgálatokat is tettek, mert egyrésztől pótolták a hadbavonult munkáskezeket, másrészt tőkeerejükkel a lakosságnak minden igényű ellátásáról gondoskodni tudtak. Amint azonban a társadalom a konszolidációnak nevezett nehezebb megélhetést érezte, még fokozottabb mértékben terhesnek találta azt az egyenlőtlen versenyt, amelyet neki a közüzemekkel fel kellett venni és, ahol neki el kellett buknia. Így alakult kiáltó igazságtalansággá az üzem és ennek egyenes folyománya, az üzemgazdálkodás leépítése.

Maga a kormány e tekintetben a viszonyokhoz mérten elég kielégítő álláspontot foglalt el akkor, amikor a városi üzemek szálkáját is meglátta, noha kézenfekvő lett volna az állami üzemek gerendáival is foglalkozni. A belügyminiszter elvileg minden üzem megszüntetését kívánja és szabályozza azoknak az üzemeknek a működését, melyeket egyelőre fentartandóknak vél. Így korlátozta a legnagyobb üzemek,

az élelmezési üzemek működését is. Nagyon helyesen mutatott rá azokra a feladatokra, amelyeket a községi élelmiszerüzemnek kell megoldania. A törvényhatóság mégsem fogadta el a miniszter állaspontját, hanem a tanácsét, amely pedig szabad teret enged az üzem működési keretének tágítására.

Ezen a ponton ölekezett a szélső jobboldal a szélső baloldallal és támogatást nyertek a tanács javaslatának elfogadásához a többi polgári pártoktól. Mi ennek, a magyarázata?

Az élelmiszerüzemet a Vázsonyi-éra alatt alkották, mint Vázsonyi Vilmos legsajátosabb kívánságát. Az üzem bevált. Fejlődött, s a kereskedőknek egészen a nyakára nőtt. Föltehetjük, hogy idáig Vázsonyi nem akarta kifejleszteni az üzemet, előtte valószínűleg az lebegett, hogy ez a hatósági üzem egyrészt ár-nivelláló hatást gyakoroljon a magánkereskedelemre, másrészt pedig a perifériák lakóit, akik maguk önálló élelmiszerkereskedést fentartani nem tudnak, olcsó és jó, friss élelemmel lásson el.

Az üzem idők folyamán ettől az elgondolástól messzire eltávolodott és a folytonos pénzbefektetés nagyüzemmé fejlesztette, mely egyrészt a helyi piacot hódította meg, másrészt, mint export-tényező nőtte ki magát. Ebben a tevékenységében az érdekszálakat úgy összegabalyította, hogy ennek az üzemnek a megszüntetése nagy nehézségekkel járt.

Könnyű volt ezeket az érdekeket a közérdek köpenyegével letakarni, mert kifelé egész stílszerű volt hangoztatni, hogy több a fogyasztó, mint a termelő és a kereskedő, ennélfogva a több fogyasztót

védik, amikor az üzemet változatlan keretekben fenntartják.

Arról persze senki sem beszélt, hogy az üzem a fogyasztók ellen van, mert a vidéki piacokon a vásárlásoknál lekonkurrálja a legális kereskedelmet s így voltaképpen az üzem egyik oka a drágaságnak; azt persze senki sem említette, hogy az üzem exporttevékenysége a főváros polgárfogyasztóinak a rovására megy, mert az üzem az elsőrendű áruját exportálja és a kiselejtezett, másodosztályú áruját adja a pesti fogyasztóinak, mintha azok elsőrendűek volnának; arról meg egyszerűen hallgatnak, hogy hozzánemértés mennyi kárt okozott a magyar piacnak, mert a külföldre szállított árukat kifogásolták és a perek légiója és az üzem vesztesége mellett, még a magyar márkáruknak is ártalmára voltak.

A közgazdasági diktátor-miniszternek az üzemi kérdés elintézésénél erőskezűnek kell mutatkoznia. Az általános hangulat megnyugtatósára és a magángazdaság feljavítására mély hatást gyakorolna, ha az üzemek indokolatlan konkurenciája megszűnnék és hivatásszerű működése szabályoztatnék.

Még egy kis politika: szabadságjogok

Vannak kérdések, melyeknek az első látszatra semmi közük a gazdasági élethez, s ha azokat mégis összefüggésbe hozzuk velük, avatlanok előtt érthetetlen. Szabadságjogok, honosítás, névmagyarosítás, rendőri büntetőbíráskodás — mi közük ezeknek a gazdasági élethez?

Minden korlátozás, ami (még lelkiekben is!) deprimáló, akadályozza a gazdasági verseny kifejlődését. E tekintetben a verseny korlátozása, a szakmák szigorú elhatárolása miatt is érdekes megfigyelésekre ad alkalmat. És nagy meggondolással kellene az érdekképviselőknek mindenkor önös javaslatait megfontolás tárgyává tenni. A kereskedelmi szakmák széttagolása azt eredményezte, hogy önállóan egy specializált szakma alig tud megélni. A régi világ szatócsa még vagyont is szerezhett, a modern fűszeres, a háztartási cikk-kereskedő, az illatszerész, a droguista, alig tudja fentartani az üzletét. Nem véletlen, hogy éppen ez a sorozat áll állandóan harci készenlétben egymással szemben és valamennyien a gyógyszerészekkel szemben.

Régen a szatócs mindent tartott az üzletében. A vevőknek nem kellett más és más üzletet fölkeresni, a háziasszony a fűszeresnél nemcsak a fűszert, lisztet és cukrot tudta beszerezni, hanem ott vásárolta a szappant, a szitát, a sósborszeszt, a lúgkövet, a bort,

a szódát, a pálinkát — vidéken az illatszert, kötszert, de még a házipatikát is.

Egyszer aztán egy értelmes embernek eszébe jutott, hogy a cukorkát, mint főcikket favorizálja. Bevált neki. Erre minden kapu alatt cukorkaüzlet nyílt, de ezek árultak azért még gyümölcsöt, szardiániát s a jó Isten tudja, mi mindent — és *egyesületbe tömörültek*. Egy másiknak eszébe jutott, hogy a főszűlyt a háztartási cikkekre fekteti. Bevált, mire természetesen hegyén-hátán háztartási cikk-kereskedés nyílt és mert a háztartásnak elengedhetetlen kelléke az illatszert, gombamódra szaporodtak az illatszerészek — és *egyesületbe tömörültek*. Ezek már tartottak vazelint s egy csomó drogot is. Ám a droguistáknak is volt eszük! *Tömörültek!* Ők tarthatnak és árulhatnak mindent, amit a cukorkás, háztartási cikk-kereskedő, az illatszerész árul, sőt tarthatnak recept nélkül árusítható gyógyszert is és mindezek védelmére szakmai *érdekképviselőbe tömörültek*. A patikus azonban mindegyiken táltett! Minthogy rá vigyáz az állam, nehogy indokolatlan konkurenciát kapjon, ezt a privilegizált helyzetét aztán ki is használja. Ő árul mindent, cukorkától a drogig, ő ezeket kiszolgálhatja bármikor, míg a többiek zárórán tál nem árusíthatnak és e jogát — ma már több *egyesületbe tömörülve* — védi.

Ennek a korlátozásnak és az érdekképviseltek önös harcának a fizetésképtelenségi statisztikával szoros összefüggése van.

Ezek az érdekképviseltek nem egyebek, mint a kartelnek egyik formái (ugyanúgy, mint az ügyvédek és orvosok tömörülése is). És, ahogy a nagyipari

kartelek egészségtelenek, károsak a tömegre, a népre, az országra, a világra (a világkartelek), épúgy károsak ezek a kis fehértógás, ártatlanság álarcát hordó szakmai érdekképviseltek, amelyek csak a saját érdeküket nézik s nem a köz érdekét. Ez magyarázza meg, hogy gyakran« találkozunk az érdekképviseltek egymásközötti harcával, amely vakságában és elfogultságában néha odáig megy, hogy észre sem veszi, hogy ugyanakkor, amikor a rokonszakmával méri össze az erejét, elgyengül a tőkecsoportosulással szemben fölveendő harcában.

Szervezettsége tehát nem szolgálja azt a célt, amelyet természeténél fogva szolgálnia kellene, mert erőtlen azoknak a támadásoknak a felfogásában, amiket a hatalomtól és a tőkétől kap. Még a saját bőrén sem akarja megtanulni, hogy a kisemberek szervezettsége védelemből és nem dacból történik, a tőke céhbéli szövetkezése nemcsak védelem, de a támadás eszköze is. Ennélfogva az érdekképviselteknek kétirányú munkát kell végezniök: egy szociálisít a belső megerősödés érdekében, egy védekezőt a támadó tőke ellen.

Óriási hiba, amit a kisemberek szervezete az árak fentartása terén végez. Az úgynevezett Vavé és a kis-kereskedelem erkölcstelen és törvénytelen szeretkezése ez. A deklarált cikkek árának erőszakos tartása egyáltalán nem indokolt. Ellenkezik a kereskedelem szabadságával.

Bármennyire is deklarált valamely cikk, azért a forgalombahozók nem egyenlő feltételekkel állanak a piacon. Egy belvárosi kereskedő házbére, világitása, regieköltsége mégsem egyenlősíthető egy

angyalföldi üzlettel, tehát van abban ráció, hogy, az angyalföldi kevesebb haszonnal is beéri és olcsóbban adhatja ugyanazt a deklarált árut, mint a belvárosi díszes előkelő üzlet.

A Vavé védelme semmiesetre sem érdekképviseleti cél.

A szakmai csoportok korlátozó atyáskodása mellett az államhatalom ilyirányú tevékenysége nem jelenti azt az atmoszférát, amiben a gazdasági élet fel tud lendülni.

Ezek a harcok rokonságban vannak a szabadságjogokkal is. Az állam atyáskodása sok olyan területen érvényesül, ahol pedig nem volna rá szükség, — mint például a gazdasági életben. A politikai szabadságjogok addig, amíg azok a nemzeti' államot nem veszélyeztetik, szintén hosszabb gyepelőre volnának eresztendőek, mert bizonyos, hogy a gazdasági élet nem kisarányú komponense a szabadság jogai és az egyéni jogok szabadsága.

Csakis ebből a szemszögből van ránk nézve jelentősége annak, hogy például a névmagyarosítás, mint jog, gyakorolható legyen.

Ebben a kérdésben nem tudom követni illetékesek logikáját.

A magyar névre érdemesnek kell lenni! Ebből az következik talán, hogy akinek nincs magyar neve, nem is lehet érdemes magyar? Hát — hogy ne kelljen a szomszédba menni! — a kabinet tagjai között a nem magyar nevéek mi jogon nem élnek a magyar név érdemeket illusztráló jogával? Vagy talán ezt az érdemet annyira lebecsülik, hogy azért a magyar nevet fölvenni nem érdemes? Vagy *faji* öntudatuk nagyobb,

mint az a pozíció, amelyet a *magyar* közéletben betöltenek? Vagy tüntetnek azzal, hogy bár nem Árpád ivadékai, mégis feltornászhatták magukat anélkül, hogy ez a jámbor ország egyszer is kívánta volna tőlük, hogy nevükben is magyarok legyenek? Vagy, ami másnak érdem, rájuk nézve szégyen?

Nem tudom. Úgy látszik, ez a logikának olyan magas foka, hogy oda az én gyarló eszem fel nem ér.

A kis nemzetek törekvése, hogy legalább számbelileg minél nagyobbakká) legyenek. Egyedüli kivétel a: magyar. Ez az oka annak, hogy a honosítás körül olyan elvet vall a kormány, mint amit követ is. Pedig ez nem érdektelen kérdése a gyakorlati gazdasági politikának. A magyar gazdasági élet mai helyzetében a vállalkozási kedvnek lehűtése sem racionális, márpedig, amíg az egyének, a vállalkozók tartózkodási biztonsága sincs meg, addig komoly vállalkozásról, de még a nem alkalmatlan idegenek vállalkozásáról sem lehet beszélni.

Hogy a megszállott területek lakóiban milyen érzést vált ki illetékes köröknek a honosítás intézésében tanúsított magatartása, melynek folyománya az a sokezer restancia, — nem nehéz kitalálni.

Alig hinné az ember, hogy ez a kérdés milyen szervesen kapcsolódik a gazdasági életünkbe. Nagyon érdekes a mi borkereskedelmünk. Nekünk tulajdonképpen sohasem volt külföldi borpiacunk. Az exportot a galíciai zsidók bonyolították le. Ők eljöttek és a helyszínen összevásárolták a bort s vitték külföldre.

Ma nem jönnek. A borunk ittmarad.

Sokszor hallom, amikor kereskedők és iparosok

között vagyok, hogy Bethlen nyolc éves kormányzásának minden előnyét és a jövő minden ígétét tönkre teszik a *rendőrök*, akik közül, bizony nagyon sokan nincsenek tisztában a feladataikkal, nem ismerik az életet, a viszonyokat és fellépésükkel, büntető-bíráskodásaikkal csak rontják azt a politikai atmoszférát, ami pedig elengedhetetlen előfeltétele a gazdasági föllendülésnek.

Község

A belügyi kormányzat és a gazdasági élet szoros és feszes. kapcsolatát a megyékben kell megkívánnunk.

Általában az egész vonalon szörnyű mulasztások pótlásáról van szó. Amit az inflációs időkben mulasztottak, azt kell jóvátenni. A papirosból nem lehet aranyat csinálni — hamis, tudatlan jelszavának romboló és elhibázott elvét most a nehezen megkereshető pengővel kell pótolni.

De nem kerülhet olyan sokba ez a pótlás, hogy ahhoz hozzá ne fogjon az előrelátó, alkotástól átitatott kormányzat.

Minden legkisebb községnek kell feladatának lenni és e feladat szervesen kell, hogy bekapcsolódjék abba a nagy „egész”-be, mely akkor van készen, ha minden község minden polgára részesévé lett a munkának és a munka eredményének.

Az igazi kultúrfölény az, amikor a magyar közséfejlesztés megállapított programja szerint évről-évre a kormányzat részéről olyan támogatásban részesül, mint amilyen támogatást ad a kultuszminiszter a maga hatáskörébe tartozó községi intézményeknek.

Ne beszéljenek arról, hogy ez csak pénzkérdés! Nem igaz! Kulturkérdés ez! Hisz kultuszminiszterünk is volt egynehány, de azt a tempót, amelyet Klebelsberg kultuszminiszter vett a magyar kultúrát

fejlesztő munkájában, egy sem tudta venni. Meggyőződésem, hogy ő bármelyik tárca élén alkotna, mert jó szeme van arra, hogy meglássa, amit csinálni kell és jóindulata van arra, hogy megválogassa: kikkel csinálja.

Valahogy a polgár sajnálja, hogy Klebelsberg és Vass miniszterek, akik telve vannak alkotási vágygal és képességgel, nem gazdasági minisztériumok élén vannak, mert úgy érezzük, hogy ők ott! is tudnának eredményt felmutatni.

Mit kell hát tenni?

A statisztikai hivatal arra való, hogy azok adatai fel is használtassanak, össze kell állítani megyénként és végül összesíteni: hány községünk van, melynek lélekszáma nem haladja meg a 2000-t, hány 2—6000 lelket számláló község van, hány 6—10.000, hány 10—16.000 és hány 16.000-en felüli lelket számláló község van?

Ha ezek az adatok birtokunkban vannak, akkor lehet egy tízéves munkaprogram kidolgozásához fogni, melynek főbb elveit kell lefektetni, részleteiben pedig a helyi viszonyok figyelembevételével kell az elvégzendő munkákat megállapítani. Mert egymagában a lélekszám, a lakottság a terv részleteinek megállapításában döntő nem lehet. Egy balatoni kis falu fejlesztése más mértékben történik pénzben, időben, mint egy ugyanolyan lakottságú eldugott más falué; másként fejlesztendő egy község, melynek megvan a kő vagy fája, mint az olyan, ahol csak homok van stb., stb., de a normatívumokat meg kell csinálni. Ezek alól a normatívumok alól aztán egyetlen község sem vonhatja ki magát.

Minden községről fejlesztési és szabályozási terv készítendő. (Egy csomó embert foglalkoztatna.) Ez a terv magába foglalná: az utcák rendezését, a házak építését, a piac kiépítését, az iskola és templom helyét és működését, a szociális és kulturális alakulatok megteremtését, a gazdakörök, dalárdák, népkönyvtárak, analfabétatanfolyamok, gazdasági tanfolyamok szervezését, a községeknek a többtermelésbe való bekapcsolódását, a föld hozamának értékesítését, a kereskedelmének fejlesztését, a közegészségügy megalapozását, az úthálózatba való bekapcsolódását stb., stb.

Minden miniszterre jutna munka és az ő munkájuk nyomán minden polgár is megkereshetné a napi kenyéradagját.

Szégyen, ami ma egy-egy községben van. Még azok a községek is, melyek kivételes helyzetüknél fogva hivatva volnának arra, hogy gyorsabban emelkedjenek ki a magyar falu porából, piszkából, anynyira elmaradtak, hogy éppen ezért helyzetjelentőségüket és előnyüket kihasználni nem tudják.

A Balaton nem kultúrfölény, hanem kultúr-szégyen! Megmaradt hegyvidékünk, fürdőink, kirándulóhelyeink mind szégyenére válnak a mi közigazgatásunknak. Hát még a többiek!

Természetesen más és más feladata van minden községnek, aszerint, amint lakóinak száma, foglalkozása, vagy más községhez való közelsége, esetleg helyi jelentősége szabályozza. A normatívumokon kívül azután egyenként kellene a községek fejlesztése tekintetében az egyes minisztereknek állást foglalnia, nézetem szerint oly módon, hogy a megyénként

összeállított községtípusok fejlesztési programját minden megye főispánja, alispánja, esetleg egy erre a célra kiküldött megyei bizottság záros határidőn belül állítaná össze és az ily módon megyénként összeállított program egységes keretbe foglalva könnyebben, célszerűbben és ami a leglényegesebb, az egységes célnak legmegfelelőbbben volna keresztülvihető. Magától értendő, hogy az ilyen programok összeállításánál minden adatnak rendelkezésünkre kell állania, amelyek a normától való eltéréseket a községek és az ország érdekében indokoltá teszik.

A szakminiszterek mindegyike a maga programját beleillesztené a községfejlesztési programba és így minden minisztérium a közgazdasági diktáminiszter egységes irányításával végrehajthatja olcsóbban és eredményesebben mindazokat a programpontokat, amelyekért maguk a községek is lelkesedni fognak és, amelyek egyidőre ugyan meg fogják terhelni a községek háztartását, de a terhek észszerű megosztásával és áthárításával a lakosság sokkal több előnyt fog a végrehajtott programban találni, mint amennyi teher pro rata temporis ráesik.

Megállapítottuk volt azokat a községtípusokat, amelyekre a normák alkalmazandók. Kísérjük meg az egyes típusoknak az organikus munkába való kapcsolását.

Adva van egy 2000 lakosú község. Mindenekelőtt megcsináltatom a szabályozási tervét. (Még a legkisebb községben is szükség van erre. Aki járta a magyar falut, kicsit, nagyot, az tudja, hogy még az egy utcából álló községben is, mily összevisszaságban

vannak építve a házak.) Ennek a tervnek magában kell foglalnia a község utcáinak irányát, szélességét. Tekintettel kell lenni piacára, terére. (Templomot mindig térre kell építeni.) A községháza a falu központjában legyen, hogy a jogkereső közönség kényelmét legjobban szolgálja. A községháza sohase legyen bérház, sem bérelt ház. Abban csak a hivatalok, a tűzoltóság és a jegyzői lakás legyen. Ugyancsak a községházán volna elhelyezhető a kis múzeum (a német Dorfmuseum mintájára) és egy nagyobb terem felolvasások, társadalmi és közművelődési célok szolgálatára.

Amennyiben a felekezeti békét a felekezeti iskola veszélyeztetné (olyan községekben, ahol valamelyik felekezet tálsúlyban van), mindig szükséges az iskola államosítása, vagy, ha ez nehézségekbe ütköznék (csak udvariassági nehézségről lehet szó, mert az államosítási jogot törvénnyel kell biztosítani), akkor a községben feltétlen állami iskola állítandó fel. Az iskolát el kell látni a lakosság értelmi fokának megfelelően vándorkönyvtárral, melyet egy könyvtárkezelői tanfolyamot végzett tanító fizetségéért lát el. (Ugyancsak az iskola feladata az iskolán kívüli oktatás, dalárdák szervezése stb.)

A községet kényszeríteni kell arra, hogy községi orvost tartson, aki egyúttal a községi patikus is.

A földművelésügyi miniszternek az ilyen kis községet fokozott figyelmére kell méltatni. A magyar paraszt az az őserő, amely a nemzeti állam fennmaradását biztosítja. A magyar paraszt konzervatívizmusa az a fék, amely a haladás sebességét az életveszedelmek elkerülésével szabályozza, a magyar pa-

raszt okossága, kitartó munkabírása ma az egyetlen kivezető út, amelyen gazdasági mérlegünk megjavításához eljuthatunk. A magyar paraszt egyik legnagyobb értéke az országnak. A magyar paraszttal tehát foglalkozni kell. Meg kell tanítani arra, hogy a tudomány, a világ túl van azon az ismeretkörön, amelyet az ő ezeresztendős tapasztalatokon alapuló tradicionális gazdasági tudása határol.

Mintha a földnek is megnőtt volna idők folyamán az igénye! Nem szolgálja már olyan adakozó bőkezűséggel a gazdáját. Elgyengült abban a dűsan ontó termésben. Erősítőt igényel.

A magyar paraszt felvilágosítása itt kezdődik.

Amikor a gazda eljut annak megértéséig, hogy az ő földjének hozama kedvezőbb lesz, ha a földjét a modern igényeknek megfelelően modern eszközökkel munkálja, már közel jutottunk céljainkhoz, mert akkor megértette a gazda azt is, hogy az a kis réteg föld, melyet ő évről-évre forgat, trágyáz, bevet és arat, már kiélt, azt újabb humusszal kell felfrissíteni, amit mélyebbről hoznak fel, mint amilyen mélyre eddig ő szántott, megérti azt is, hogy a trágyázás tekintetében is megvannak a talajnak a maga kívánságai, a trágyázást tehát ennek megfelelően kell eszközölni, meg fogja érteni, hogy a terheket, melyeket az új organizáció rá ró, csak úgy tudja elviselni, ha többet termel és azt értékesíti, mert, ha a mai állapotában és módszereivel kivan élni, akkor rövid időn belül csak adóért és kamatért kell dolgoznia és ennek fejében megindul a föld alatta, ami nem csupán rá nézve, de az országra nézve is súlyos csapást jelentene.

A földet tehát ismerni kell. Tudni kell annak kémiai és geológiai összetételét. Tudni kell, hogy a föld legelőnyösebben mire használható fel és amire a föld legalkalmasabb, arra kell felhasználni. Minden határról tehát meg kell csinálni azt a vizsgálatot és a vizsgálatok a községhezán nyilvántartandók, a miniszternek pedig bele kell nyúlni az egyén és az ország érdekében a magánakarat megnyilvánulásába. Létre kell hozni a községi termelőszövetkezeteket, amibe minden gazda, akinek a belsőségen kívül 200 holdat meg nem haladó földje van, belépni tartozik. Ennek a szövetkezetnek kell megoldani a kollektív többtermelés problémáját. Ez fogja beszerezni a traktort, a cséplőgépet, ez fog műtrágyáztatni, kapál-tatni, kaszáltatni, öntöztetni stb. (Az öntözés megoldása egy alkotó földművelésügyi miniszter részére ingyenc pecsenye!) Ez osztja fel a magántulajdon arányában a termést és gondoskodik a termésfelesleg értékesítéséről is.

A kis törpe koldusgazdálkodás helyébe a nagy, belterjes gazdálkodás lép. A paraszt a mai, tavasztól ősziig tartó szakadatlan pipaszós munkáját rendszeres és elviselhető munka fogja felváltani, aminek azután az lesz az eredménye, hogy a mezőgazdasági termelés racionalizálása fel fogja virágoztatni az állattenyésztést és több gondot, időt, munkát fordíthat a gazda az eddig elhanyagolt művelési ágakra, sertéstartásra, tojástermelésre stb.

Ha a községi termelőszövetkezetek megvannak, könnyebb lesz ezek révén annak megértetése, hogy a racionális termelésnek el nem hanyagolható feltétele: a jó út, amelyért kell, de érdemes is áldozatot hozni.

Ennek a községnek tehát útjairól is gondoskodni kell. Mégpedig több irányban. Szabályozni kell a gyalogjárót 1.20—1.50 méter szélességben s a gyalogjáró oldalára meg kell csinálni a 60 cm. mély lefolyóárkot és az útfrontra 6 méter távolságra fát kell ültetni.

Igazán jelentéktelen munka és mit jelent mégis! Aki ősztől tavaszig kénytelen falun járni, igazolni fogja, hogy alig van néhány gazda, aki rendbentartja a portáját, pedig enélkül falurendezést elképzelni sem lehet. Őszkor, amikor a külső munka már szünetel, alig egy-két napi munkával elérhető ez, a falut emberek részére nedves időben is használható feltétel.

Köves vidéken ez nem probléma, mert a gyalogjárónak évről-évre való feltöltése legfeljebb egy fuvar kavicsba vagy kőzúzalékba és alig valami áldozatba s fáradtságba kerül. Ismerek olyan községet, ahol a kő alig pár kilométer távolságban, van, de a községben, ha eső van, elfullad az ember és az állat. (Mert ott az állat is — tehén, disznó — a gyalogjárón jár.)

Ha a belső utak rendezettek, kell egy utat csinálni a szomszédos községhez, az országáthoz, az autóúthoz, a legközelebbi vasúti állomáshoz. A községnek meg kell lenni az érintkezési vonalainak, mert az organizmusból nem kapcsolódhatik ki egyetlen község sem.

Érdekesen világít rá erre a kérdésre Raoul France* aki művének az „Objektív filozófia a közlekedésben” című fejezetében a következőket mondja: „Állampolitikai szempontból a rómaiak már utolérhetetlen

* Az élet könyve. Fordította: Lambrecht Kálmán.

úthálózatot építettek a meghódított tartományokban, amelyek a félreesőbb helyeket is összekapcsolták Rómával, mint a birodalom szívével. Minden idők csak egy receptet ismernek erre vonatkozólag: a biotechnikai receptet, amelyet a szervezet is követ a maga véredény- és idegrendszerében, amely a világtörvény megvalósításán alapszik. Ez pedig az optimumot kívánja, ebben az esetben azt, hogy a szervezetet a közlekedés szükségleteinek teljesen és tökéletesen megfelelő és azokat kielégítő úthálózat, országutakból kiágazó kisebb utak és ösvények járják keresztül és kasul, lehetőleg a legkisebb eszközökkel, tehát kerülők nélkül. Ennek megfelelően alakul ki a fő- és mellékutak csodálatos rendszere, le a gyalogösvényig, amely itt a sztratégiai és birodalmi, ott a tartományi, amott pedig a községi érdekeket elégíti ki, le a magánosan álló házakig. A nagy országutak nyílegyenesen tartanak végcéljuk, a birodalom fővárosa felé; itt az elv így szól: *a gyors megérkezés jelenti a legkisebb munkát*, ezért hidalnak át nemcsak folyókat, de völgyeket is töltésekkel, mocsarakat és tavakat vágnak át, merész pályákon a hegyek közé merészkednek és a hegy gerincmagasságát a lehető legkisebb emelkedéssel küzdik le. A mellékutak már jobban alkalmazkodnak a környezethez és a legkisebb utak kisebb, természetes akadályokat megkerülnek. A döntő szempont a közlekedés gyorsasága. A gyors utazás a legkisebb munkát jelenti, miért is az emberi szellem ősidők óta napjainkig egyre azon volt, hogy gyorsabb és sebesebb közlekedési alkalmatosságokat eszeljen ki. S a leggyorsabb módszer diadalmaskodik is mindig a fő-

vonalakon. Ez a fel nem tartható folyamat nem függ a divattól és a belátástól, a világtörvény könyörtelenségével érvényesül, mert világtörvény írja elő.

Ostoba érzelgősség sírhatja csak vissza a postakocsit; az autó és a vasút a világtörvények értelmében helyesebb, a gyorsvonat még helyesebb, a repülőgép a legmegfelelőbb. A telefon helyesebb, megfelelőbb a küldőnél s a földközi rádióforgalomból a világtörvény hangja szól.

Ha az ember feláldozza agyát, pénzét és egészségét, hogy repülhessen s azzal erőszakot követ el testi konstrukcióján, ezt azon magasabb fokok szükségleteitől hajtva teszi, amelyekhez tartozik. És miközben ezt elvégzi, beilleszti a kisebbet a nagyobb egységbe. Le a kalappal tehát a közlekedés valamennyi úttörője előtt.”

Nézzük, mi a tennivaló a nagyobb községekben!

Helyesen csak úgy járunk el, ha minden nagyobban feltételezzük mindazt, ami a kisebbben megvan, így a szabályozás, fásítás, a 200 holdon aluli gazdák kollektív termelését, a belső és külső közlekedő utakat, stb. Ami ezenkívül kell, az már vagy szükségesség (közművek, kórház), vagy kultúra (kultúrház, színház stb.). (A kultúra szerény nézetem szerint még ma is igény és nem szükségesség.)

A nagyobb községek rendszerint járhatóbb útvonalak mentén fekszenek, de ezeknél is feltétlenül rendszeresíteni kell a szomszédos községekkel való közlekedés lehetőségét. Ennélfogva fokozottabban kell úgy a belső, mint a külső többfelé elágazódó útvonalát rendben tartani, országúttal, vasúti álló-

mással, autóbusszáttal a közlekedést biztosítani, mert a község fejlődése csak ilyen módon lesz program-szerűen biztosítható.

Az egyes községtípusoknál aszerint, amint a lakosság száma értelmisége, vagyoni helyzete megengedi, a közműveknek a megalapozását valósággal rá kell kényszeríteni a községek vezetőire és lakóira. Nem lehet, hogy mellékkörülmények gátolják akár a község fejlődését, akár pedig a közmunkák sürgős megindítását. Ahol tehát ennek szüksége (12—15.000 lakosú községben) fenforog, közműveket haladéktalanul be kell vezetni. Meg kell csinálni a község csatornázását, vízzel és világítással való ellátását.

Különösen százalmas a helyzet a pestkörnyéki községekben. A fővárostól alig pár kilométernyire fekvő községek semmiféle összeköttetésben nincsenek az országgal, nincs csatornázásuk, nincs vizük. És világítás tekintetében is rossz szerződések miatt több kárt szenvednek a fogyasztók, mint amennyi előnyt kapnak. Ha a fővárostól 30 km.-es övezetben fekvő községeket nézzük, melyek, mint pestkörnyéki nyaralóhelyek, az oda üdülést menő pesti embertől annyit kivannak, mintha világfürdők volnának, azt tapasztaljuk, hogy nincsenek ellátva semmi olyan közművel és nélkülözik mindazt a kultúrát, amelyet pedig drága pénzért a pesti polgár méltán igényelhet. Nincsenek fürdők, portalan útjaik.

A kultúrának egyéb fejlettségi foka (kultúrház, színház, könyvtár, múzeum — mezőgazdasági geológiai, történelmi, néprajzi — fürdők stb.) minden egyes községben az adottságot figyelembe véve valószínű meg. Ily módon minden megyeszékhely egy-

úttal a kultúrának, a közlekedésnek, a kereskedelemnek, a mezőgazdaságnak és az iparnak centrumává lesz, amellyel a megye minden, még a legkisebb községe is, szerves kapcsolatban marad.

Mezőgazdaság

Magyarország mezőgazdasági állam. Sokszor ez a kérdés szembe az ország kereskedelmi és ipari érdekeltségeivel, örök harc ez, amely az elleneskedést önmagában hordja és amelyet a katasztrofális összetűzésektől csak a kormányzat erőssége és bölcsesége tud megóvni. A falu és a város sohasem lehetnek azonosak, érdekeik szintén szétágazók és ha vannak is bizonyos érintkező pontjaik, ahol közös érdekek és közös akciók lehetővé válnak, nagyjában és alapjában két világ a falu és a város világa és e két világ egymást megérteni sohasem fogja, sohasem tudja.

Nagyon érdekesen nyilatkozik erről a kérdéstről Raul France*, aki azt mondja: „nyugodtan kimondhatjuk: éppen, mert a paraszt, a földműves csak plazmatikus értelemben végzi munkáját, azért maradt természetes, egészséges, a világ igazságainak megfelelő, állandó harmonikus, tiszteletreméltó. A gazda a kőszikla, a mentség, az örök megújulás tartaléka, valahányszor a városlakók egy népet, vagy országot tönkretettek és nem jutottak már semmire. Bizonyos, hogy a földműves, a gazda a maga korlátoltságában, irigységében, kőszívűségében, zárkózottságában, bizalmatlanságában, minden idegen-

* Az élet könyve. Budapest.

nel szemben ellenséges érzületében nem szalonképes „kultúrtényező” a tudós, a nagyvilági nő s az esztéták számára. A város és a vidék ellenségeskedése ősi keletű és tegyük nyomban hozzá, mindkét fél részéről indokolt és jogos. Ha azonban a paraszt és a városlakó az élet bírói emelvénye elé kerülnek s ez örökre szétválasztaná őket, akkor egy évtized múltán nincs város, de megmarad az otromba, ám mégis magvas, egyszerű, de becsületes, ügyetlen és esetlen, de eredeti, a maga egészében makkegészséges parasztkultúra. Egész vérem alkotása idegen a paraszttól és mégsem tudok másként gondolkodni. Mindhiába: újra vissza kell térnünk a talajhoz és örök törvényeihez. A város természetellenes, a vidék: a világrend kiterjedése. Századunk betegségén e kettőnek harmóniájával akarunk segíteni, ennek azonban azzal kell kezdődnie, hogy a mezőgazdálkodásnak több tisztelettel adózunk és kissé parasztosabbakká leszünk. Mert a paraszt közelebb áll a világtörvényekhez, mint napjaink városlakója.”

A vidéknek és a parasztnak ez az apoteózisa Magyarország jövődjét reménykedővé teszi. Fel kell ismernünk a helyzetünket, mert csak így tudunk segíteni magunkon. Az ipar és a kereskedelem, speciálisan nálunk, a hozzájuk fűzött várakozásnak nem tudnak, de nem is tudhatnak megfelelni. Az az igazság, hogy a kereskedelem és az ipar sokkal kisebb területen összehasonlíthatatlanul nagyobb tömegű embert képes foglalkoztatni, mint a mezőgazdaság, nem jelenti egyúttal azt, hogy Magyarországon az ipar és kereskedelem tényleg foglalkoztatja is az embereket. Az az áldozat tehát, amit az ország indusz-

trálása érdekében akár az iparnak készpénzben való támogatásával, akár pedig védővámokkal való elősegítésével hozunk, nem termi meg az ellenértéket, mert az iparnak ez az indokolatlan babuskálása csak azt eredményezi, hogy az ország lakossága drágábban kénytelen gyengébb minőségű áruval önmagát ellátni. Ezzel szemben mezőgazdaságunk támogatása, talpraállítása, termelésünk fokozása az ország jólétének fokozását és emelkedését is jelenti.

Semmiféle áldozat sem sok arra, hogy mezőgazdaságunkkal billentsük helyre külkereskedelmi mérlegünk egyensúlyát. Már a falun a kisgazdánál és kisbirtokosoknál kell elkezdeni a racionális termelést. Nem vitás, hogy a mai termelési módszer és rendszer nem képes exportlehetőségek teljes kihasználására. A falunak tehát át kell térni a kollektív gazdálkodás módszerére oly módon, hogy a falu termelőszövetkezetei végezzék el a racionális termelést. A magyar mezőgazdasági terményeknek renoméja a világpiacokon az utóbbi időkben megingott. Ennek magyarázata talán az, hogy a régi bevált exportőrök kikapcsolódtak a mezőgazdasági terményeknek külföldre való szállításából. Az exportot új szervek, új emberekkel gyakorlatlanul, hozzá nem értéssel végezték és nem tudták az áru standardját megtartani. Ez magyarázza meg, hogy mi az oka annak a visszafejlődésnek, amit mezőgazdasági termelésünk külföldön való elhelyezése terén tapasztalunk. Pedig azok a régi, bevált cégek sokszor egymagukban nagyobb külföldi hitelt és bizalmat élveztek, mint a hivatalos körök. Tudomásom van arról, hogy ugyanakkor, amikor az állam francia kölcsön felé orientálódott

és Franciaország a legbizalmatlanabb volt Magyarországgal szemben, ugyanakkor egy magyar exportőr a francia üzletfelétől csaknem ugyanannyi hitelkeretet kapott, mint amennyire az állam reflektált. Az üzlet azonban nem volt lebonyolítható, valószínűleg azért, mert ez a régi kereskedő kiviteli engedélyének kérvényéhez származásáról elfogadható okmányt mellékelni nem tudott. Valószínűnek tartom, hogy az exportnak azon ágaiban, amelyeket megfigyelni és ellenőrizni nem volt alkalmam, szintén fordultak elő ehhez hasonló hibák.

A földművelésügyi miniszternek és a közgazdasági diktátor-miniszternek valahogy mégis meg kellene állapodniuk abban, hogy a magyar mezőgazdaság miként állíttassék arra a fontos pozícióra, amelyet természeti adottságánál fogva el kell foglalnia. Meg kell, hogy állapodjunk abban: mit, hogyan és hová szállítsanak. A közgazdasági diktátor-miniszternek erélyesen kell követelnie az ő kereskedelmi miniszter kollégájától, hogy a szállítások zavartalan lebonyolítása mellett olyan díjtételek alkalmaztassanak a kifelé irányuló árukra és a főváros élelmezését ellátó mezőgazdasági termékekre, amelyek külföldön a velünk konkurráló államok áruival a versenyt lehetővé teszik és amelyek a főváros élelmezését biztosítják.

Amíg intézményesen nem biztosította a kormány a standard-árakat magvakban, állatban, növényben, tojásban, gyümölcsben stb., addig hiába volna piacunk és hiába volna a kedvezményes tarifánk, mert a nem standard-áru a külföldi piacokon nemcsak nem versenyképes, de határozottan ártalmára van a ma-

gyár árunak. Ezeket kifogásolják és így az exportőr kénytelen a kivitt árut elkótyavetyélni, amiáltal a magyar árunak jóhírnevét veszélyezteti. Az utóbbi időben számos esetben történt meg a magyar áruknak ez a külföldi kudarca. Hogy pedig a magyar áru visszaszerezze a réginek becsülését, idehaza kell erről gondoskodni. Már a termelésben kell elkezdeni ezt ?, gondoskodást, a kereskedelemben kell folytatni és állami intézkedésekkel kell betetőzni.

Vannak teljesen elhanyagolt területek mezőgazdaságunk terén, amelyek pedig előnyösen volnának hasznosíthatók. Ilyen például a vízinövényeknek, a gyógynövényeknek és az ipari növényeknek felhasználása.

Magyarországon körülbelül 110.000 holdon terem vízinövény. Ebből a vízinövényből alig egy percentet használunk fel, a többi pedig elpusztul. És mint értéktelen gazt, birtokosaink irtják, ahogy csak lehet. Pedig a magyar nád, a sás és a káka nagy-szerű ipari növények, amelyeknek feldolgozása a falusi lakosság keresetét és megélhetését növeli. (Káka-fonatok készítése és Németországba való szállítása.)

Ha arra gondolunk, hogy Németországban a Muldenthalwerke A. G. a nádból és a sásból mi mindent készít, hogy a magyar vízinövényekből nagy-szerű papirost, úgynevezett press-spant helyettesítő árut készít, hogy a magyar nádból cukrot és rumot lehet előállítani, ha arra gondolunk, hogy az északi népeknek, Svédországnak, Norvégiának, de magának Németországnak is a takarmányszükségletét a zöld vízinövények adják, akkor a mi 110.000 holdas vízinövény-területünk felhasználása szédületes perspektí-

vát nyit és kormányzatunkat, vállalkozóinkat érde-
mes feladatok elé állítja.

Ami nálunk ezen a téren történik, nem egyéb,
mint műkedvelői kísérletezés és bűnös könnyelműség
a természet bőkezű ajándékaival szemben. Nagy fel-
adatok várnak e téren a kormányzatra és azokra,
akiknek tulajdonában nagy egységes vízínövény-
területek vannak. Az országnak egyik legnagyobb
ilyen vízínövény-területegysége a Balaton és a Velen-
cei tó. A Balaton nádja külföldön márka-áru, mert
vékony, egyenes, hosszú és kemény. Mint építési nád,
a legkeresettebb külföldön. A balatoni nád kihasz-
nálása mégis a legminimálisabb. Ha nincs kemény
tél, akkor a nádtermésünk lehet a leggazdagabb, ara-
tásunk mégis szegényes lesz, mert még mindig az ősi
nádverésnél tartunk és a nádvágó gépeket teljesen
elhanyagoljuk. De ha kemény telünk van *is* és a nád-
verést semmiféle természeti akadály nem hátráltatja,
a mi aratásunk akkor is gyenge, mert egy különös,
egészen keleti rendszer honosodott meg a partmenti
lakosság lelkében és ez az, hogy télen napszámba
nem vállalja a nádverést, csak részesedésre vállalko-
zik és amint az ő része annyi, amennyivel házi szük-
ségletét ki tudja elégíteni, munkáját nyomban be-
fejezi. Ezáltal a feles és harmados nádaratók egy-
kettőre megszüntetik a munkát és így a nádtermés
értéktelenné válik, mert messzebb vidékről hozni
napszámos nádaratókat nem lehet, mert a nád eze-
ket a költségeket már nem bírja el. így aztán a ter-
més javarésze lábon marad.

Megdrágítja a magyar nádat még az is, hogy
az exportkévékbe való kötözés a nád újabb megtér-

helését jelenti. A Velencei tó nádasa a tóval együtt a székesfehérvári káptalan tulajdonában van 52% erejéig. Itt a nádtermés a halászati joggal együtt bérbe van adva és a nádak hasznosítása szintén ősi, primitív eszközökkel és módszerrel történik, mert a bérlő a halászatban találja meg üzleti számításait és így a nád kitermelése ránézve nem elsőrendű üzleti vállalkozás.

Sehol az országban szisztematikusan, tudatosan, gondosan a nádat takarmányozás céljára fel nem használják. Nemcsak hazai szükségletekre nem használjuk, hanem külföldre sem exportáljuk.

Ugyanilyen kalózgazdálkodás folyik a gyógynövények terén. Egy időben a háború után mintha erősebb lendületet vett volna a gyógynövények exportja. Azonban egyrészt az itteni szedés költségei, másrészt a kezelésben való járatlanság, a kamillát kivéve, a többi gyógynövényeinket külföldön alig teszi rentábilissá. Igen nagy területek, melyek semmi más mezőgazdasági termelésre nem alkalmasak, még mindig felhasználhatók volnának gyógynövények termesztésére, de érthetetlen okokból ezt a termelési ágat úgy a kisbirtok, mint a nagybirtok teljesen figyelmen kívül hagyja. Rengeteg nemzeti vagyon pusztul el ilyen módon és számos egzisztencia marad foglalkozás nélkül emiatt.

A magyar paprikának becsülete van az egész világon. Mégis a magyar paprikaexportra olyan kevés súlyt helyez a kormány, hogy a paprikának ezt a békében kivívott helyét már évek óta nem tudja elfoglalni. A világ minden táján honosságot nyert ez a speciális cikkünk, amelyben egyedüli versenytár-

sunk Spanyolország, de minőségben a spanyol paprika mögötte marad a magyarnak és így népszerűség dolgában a világgpiacon a magyar paprika mindig vezet. A háború utáni években a magyar paprikát az a meglepetés érte, hogy mialatt a háború folyt és az azt közvetlen követő idők magyarországi viszonyai kialakultak, a spanyol paprika mindenüvé eljutott, ahol annakelőtte csak a magyar paprikának volt keleté. A spanyol áru lényegesen olcsóbb a magyarnál, a magyar áru drágaságát pedig az íz és minőség nem tudja paralizálni.

A múltévi silány paprikatermés különösen hozzájárult a magyar paprika területvesztéséhez. A kis termés drágává tette a paprikát és ekkor a spanyol áru még azokat a piacokat is megszervezte, amelyek pedig, úgy látszottak, sohasem lehetnek az övéi. Az utódállamok, a megszállott területek ma már el vannak árasztva spanyol paprikával.

Az idén rekordtermés van. Közel 700 vagon áru vár elhelyezésre, de nincs rá pénz.

Kár ezt a magyar specialitást a világ piacairól kiszorítani engedni.

A földművelésügyi miniszter tekintélyes összeget áldoz a baromfityenyésztésre. A mai formájában ez az áldozatkészség azonban nem hozza meg azokat az eredményeket, melyeket az akciótól méltán várni lehetne.

Baromfitelepek létesítése nem jelent többet, mint egy megépített karosszéria, amelynek nincsen motorja. Ez esetben a motor az export.

A pestkörnyéki telepek azt hiszik, hogy eleget tettek kötelességüknek, ha a tojáshozamot a főváros-

ban értékesítik. Óriási tévedés! Hiba és ha a földművelésügyi miniszter e téren nem fog radikálisan belenyúlni a kérdésbe, éppen a lényeg — az export — fog elsorvadni.

Békében a tojás vámmentességet élvezett. Ennek folytán az Orient, főként Bulgária és Törökország még a magyar vámkülföldön túlra szállított tojást is kénytelen volt Magyarországon át szállítani, ez azonban csak kivételes és ritka esetekben volt. Általában a főváros volt az élelmiszerkereskedelem központja s így a tojás is, nemcsak az ország minden részéből, hanem külföldről is Pestre jött, ahol annak márkázása és exportálása azonnal megtörtént. Fővevőhelyeink: Németország, Belgium, Franciaország és főként Anglia voltak. A vevő a fővárosban mindig megtalálta azt, amit keresett.

A háború alatt minden importra szoruló ország igyekezett baromfiállományát annyira feljavítani, hogy önmagát elláthassa. Ez részben sikerült is, mert azok az országok, melyek eddig maguk is importtal fedezték szükségleteiket, exportőrökké lettek s a londoni hivatalos jelentés szerint ez év első felében Angliában 11.58 millió sokk (egy sokk 120 darab) tojást vittek be. Ebből a mennyiségből Belgium 1.7, Franciaország 0.56, Kína 0.56 millió sokk esik.

Ez a jelentés ránk nézve igen szomorú, mert Magyarország egyik legnagyobb szállítója volt Angliának, sőt a most már szállítónak lett Belgiumnak és Franciaországnak is. Békében Kína számításba sem jött.

Mi ennek az oka?

Magyarország jóideje nem tud standardizált árut

szállítani. Egyrészt azért, mert a baromfiállományát nem frissítette és így azok gyengébben tojnak, másrészt pedig azért, mert a tojás még mindig darabszámra kerül a piacra s így a szebb, nagyobb és frissebb tojást maga a termelő fogyasztja el, tudva azt, hogy a silányabb áruért is ugyanazt a pénzt kapja. Ezzel szemben a külföld áttért a súlyra való vásárlásra, amikoris mi kiestünk a számításból, mert amíg a dán tojásból 16—18 darab egy kiló, addig a magyar tojásból 20—24 megy egy kilóra. Amíg a dán tyúk 260—300 tojást tojik évenként, addig a magyar tyúk — minden hivatalos jelentés ellenére is — átlag 100 tojást tojik évenként. Amíg a magyar áruból legnehezebben lehet az 54 kilogrammos ládákat összeállítani, addig Dánia könnyen dobja piacra a maga 60—62 kilogrammos áruját.

A bajon tehát segíteni kell s szerény nézetem szerint a segítségnek csak egy módja van. Régi, bevált mód:

1. Budapestet ismét központtá kell tenni.

2. Államsegélyt csak az a termelő kaphat, aki a terményét mindenkor napiáron egy Pesten létesítendő központi átvevő szervnek beszo­lgáltatja, aki viszont azt a standardizálás után exportálni tartozik. (Ez nem lehet állami hivatal!)

3. Prémiumot adni a legtöbb és legszebb tojást termelőnek.

4. A baromfiállomány felfrissítése csak akkor lehet eredményes, ha a baromnak ellátása, telettetése, keltetése olyan, hogy a tojás minőségét és mennyiségét is biztosítja. (Tiszta ól, téli melegedő stb.)

5. A parasztgazdák a tudatos baromfitenyész-

tésre kitanítandók. Addig, amíg a baromfi a kert fáin tölti az éjszakát, amíg télen fagyott lábbal és tarajjal jár, addig attól tojáshozamot várni nem lehet.

Nem lehet célom a mezőgazdaságnak, az állattenyésztésnek, hal- és vadtenyésztésnek kérdéseire kitérni, pedig minden téren van tennivaló és minden téren kenyeret jelentő munka vár elvégzésre.

Nincsen fontosabb miniszteri működési kör, mint éppen a földművelési, sehol annyi produktivitást kifejtteni nem lehet, mint ott.

Kultúrfölény – numerus clausus

Vannak a kormányzatban effektív hasznothozó reszortok s vannak melyek csak kiadásokat igényelnek, anélkül, hogy hasznuk számottevő volna. A minisztériumok munkáinak egymásba való kapcsolódása hozza meg azt a kiegyenlítődést, amely egy országnak békét, nyugalmat és jólétet jelent. És ha megkülönböztetünk is fontosabb és kevésbé fontos miniszteri tárcákat, ez voltaképpen csak annyit jelent, hogy az egyenlő fontosságú és jelentőségű miniszteri működés sorrendjében és időrendjében tartjuk az egyik működését előbbrevalónak, mint a másikat, mert ha az ország életéből bármelyik működést kikapcsolnánk, ez a kikapcsolás az ország életében olyan hátrányos változást idézne elő, amely kihatásaiban előre nem látható bajokat támasztana. Hiába volna a legideálisabb földművelés, kereskedelem, ipar, ha nem volna jogbiztonság, élet- és vagyonsbiztonság, ha nem volna kultúra, ha nem volna szociális gondoskodás. Éppen azért a nem hasznothajtó miniszteri működések elbírálása nem történhetik hideg üzleti szemszögből és nem történhetik a bankárok kamathozadéki számításnak figyelembevételével.

Ismételten hangsúlyozom, hogy a kormányzatnak éppen két olyan tárcája, melyek nem hasznothajtó tárcák, van olyan férfiak kezében, akiknél az alkotás, a teremtés, a munka egyenlő az étellel. Az én

meggyőződésem szerint ezek a miniszterek, ha történetesen bármelyik tárca vezetésével bízatnának is meg, minden tárcában számottevő, korszakalkotó munkásságot tudnának kifejtteni.

Az a rajongó lelkesedés a kultúrfőlényért, amely a mi kultuszminiszterünket fűti a munkájában és az a mindenen keresztülgázoló akarat, mellyel a népjóléti miniszter végzi a maga munkáját, olyan eredményeket produkál, melyek az ország történetében határtjelentőek.

Pedig a kultuszminiszternek, amikor a kultúrfőlény lelkesítő jelszavával valósággal hipnotizálni akarja a közvéleményt, meg kell birkóznia a kultúrfőlényt megcsúfoló roppant erős ellenzékkel: a numerus clausus-szal.

Mert addig igazi kultúrfőlényről beszélni, amíg a numerus clausus bármilyen módosított formában is érvényben van, merő ellentmondása mindennek, amit kultúrának nevezünk és mindennek, ami az egyéni érvényesülésnél egyetlen helyes és igazságos lehetőség. Addig csak kultúrfőlényeskedés van, amíg a numerus clausus-szal ajtót zárnak olyan tehetségek előtt, akiknek a kibontakozása pedig nagy hasznára volna ennek az országnak. De van ellentmondás az alkotásban is. Mert négyezer elemi iskola mellett létesített középfokú iskolákból kitóduló ifjúság a kis ország négy egyetemén nem tud elhelyezkednie. Nem tud pedig azért, mert egy átlátszó és gazdaságinak keresztelt okoskodás folytán csak bizonyos számú hallgatók részére nyílik meg az Alma Mater. A szellemi proletariátusnak ez a mesterséges kitenyésztése rejti magában azt a veszedelmet, amely egy rossz

gazdasági körülmények között élő országban a ki-robbanást váratlanul és minden percben előidézheti. A szellemi proletariátus sokkal veszedelmesebb a mobnál. Gazdasági burkolatot adni tehát annak, aminek a gazdasági élethez csakis az imént említettem viszonylatban van köze, igen veszedelmes és kockázatos.

A magyar kultúrának, a magyar közművelődésnek ezer olyan hiánya van, amelyet pótolni kell. Akkor azonban, amikor az országnak kirívó gazdasági helyzete van, amikor a megélhetés napi gondjai elnyomják még a kultúra iránt való hajlamot is, úgy érezzük, hogy a kormányzatnak e téren végrehajtott, egyébként nagyszerű alkotásai, csak kihívják ennek a szegény kicsi országnak sínylődő lakosaiból a kritikát és ez magyarázza azt az állandóan hangoztatott ellenvetést, mely a kultuskormányzattal szemben tagadhatatlanul fennáll: a kultúra lépésben haladhat a gazdasági teherbírásunkkal és a gazdasági tárcák költségvetésével, de azt meg nem előzheti, azt túl nem szárnyalhatja.

Lehetetlen, hogy az állam külföldön nehéz kamatozás mellett fölvelt kölcsönei ne hasznothajtó beruházásokra fordíttassanak. Márpedig a kultusz-tárca keretében kiadott összegek kamatothozóknak legjobb akarattal sem mondhatók.

Lassú és céltudatos munka vár a kultuskormányra. A falu népétől a főváros polgáráig minden helyen és minden rétegen elfér még egy kis kultúra. Hol vagyunk még attól, hogy minden falunknak meg legyen a maga múzeuma, amelyben nem a tudomány száraz és a népet önmagától távoltartó beskatulyá-

zási módszere, hanem a modern múzeológia szempontjai érvényesülnek, ahol a néző nemcsak lát, hanem élvez és okul. Legnagyobb hibája vidéki múzeumainknak és könyvtárainknak, hogy mind nemzeti múzeumosdit és akadémiásdit játszik, holott a közművelődésnek más céljai, eszközei és feladatai vannak, mint a tudománynak. A vidéki múzeumok és könyvtárak lehetnek segítőtársai, forrásai a tudománynak, de maguk csak a közművelődést szolgálják, mert akkor töltik be igazi hivatásukat.

Gyűjtsék környezetük etnográfáját, faunáját, flóráját, ásványait, történelmi ereklyéit, vidékük mese, monda, legenda kincsét, utakhoz, mesgyékhez, árkokhoz, hegyekhez fűződő szájhagyományokat, a nép ajkán élő dalokat stb. Ezek a feladatok helyesen, ügyesen és jól megoldva több szolgálatot tesznek a közművelődésnek és a tudománynak is, mint a tudományok rendszere.

A vidék könyvtárai legtöbbször helyütt nem felelnek meg a hivatásuknak. Nem lehet népkönyvtár-típusokat elhelyezni, mert a könyv használata függ a nép értelmiségi fokától. A népkönyvtárak tisztán közművelődési könyvtárak legyenek, mert egy falusi könyvtárban Benedek apó meséi nagyobb kultúrát terjesztenek, mint Shakespeare összes művei. Mert a nép az egyiket olvassa, a másikat kezébe sem veszi.

A közművelődési szekciók centrumaiban a köteles példányok elosztása is reformra szorul, mert az igazságügyi szekció határai nem vágnak sem a köz-igazgatási, sem pedig a közművelődési szekciók határaival és így a köteles példányok elosztása tekintetében néhol furcsaságok teremődnek.

Általában a népművelés terén vannak azok a hiányok, amelyeknek a pótlása nem emészt fel óriási összegeket, mert nem is annyira pénzkérdések, mint inkább szervezés kérdései.

Nem lehet figyelmen kívül hagyni a sportot, melynek szerény nézetem szerint kelleténél nagyobb súlyt és fontosságot tulajdonítunk. Bármennyire szükségesnek, helyesnek, okosnak és egészségesnek tartom is a sportot, azt a kivételes helyzetet azonban, amelyet élvez, túlzottnak, értékén felülinek tartom. Mert a sport nem előzheti meg az élet komoly követelményeit, a sport nem lehet életcél és életfeladat, a sport csak eszköz testi épségünk erősítésére és mint ilyen bírálandó el működésében, szervezésében és támogatásában.

Azok az előnyök, amelyeket a sport, amíg az az amatőrkedés keretében mozog, mögötte maradnak annak a kárnak, amelyet a profisport a komoly élet-hivatás teljesítésének elhanyagolásában jelent.

A kultusztárcának feladatait, melyeket a tudomány és a művészet terén kell elvégeznie, fel sem merem sorolni. Mert nagy mérsékletet követel a gazdasági helyzet. Az éhező gyomor a kultúrában kihívást, hivalkodást, bűnös tobzódást lát, úgy érzi, hogy tőle megvont falatok árán hozták létre.

Az éhes embernek enni kell adni! Ha jóllakott, jöjjön a kultúra! Nem fog ellene tiltakozni!

Szociális gondolkodás

Az a társadalom, amelyik minden tagjáról kellőképpen nem gondoskodik, nem tudott lépést tartani a század előrehaladásával. Minél több az ellátottak száma, annál szegényebb a társadalom. Mégis a társadalomnak biztosítása egyik legszebb és legnemesebb kormányzati feladat.

A mai viszonyok mellett, amikor a társadalomnak minél nagyobb rétege kerül az elesettek közé és az ellátandók közé, amikor a gazdasági legyengülés az egzisztenciák egész sorát taszítja az ellátók rendjéből az ellátatlanok rendjébe, szinte úgy érzi az ember, hogy mindent kielégítő átfogó társadalombiztosítási intézményt létesíteni vagy intézkedést fogantatosítani lehetetlen. Csak gazdaságilag erős társadalom képes az ellátásra szorulókat igényeit kielégíteni. Hiába hozzuk tehát a legüdvösebb, a legbölcsebb és legmelegebb szívvel átírt törvényeket és rendeleteket, ha eldugulnak azok az erőforrások, amelyek szükségesek a rendeleteknek és törvényeknek alkalmazásához. A legszomorúbb, amikor a társadalom elviselhetetlen tehernek érzi azt a kötelességet, melyet rá ró a törvény, a legszomorúbb, amikor az egész társadalom felhördül: elég a boldogításból!

Azok a lexek, amelyek a társadalombiztosítás terén az újabb időkben napvilágot láttak és érvényre jutottak, csak elgondolásukban nemesek, de alkal-

mázasukban kegyetlenek. Nem elégítik ki sem azokat, akikért létesítették és érzékenyen sújtják azokat, akiknek terhére készítették. Feltétlen revízióra szorul a társadalombiztosítás törvénye, revízióra szorul abból a szempontból, hogy a gazdasági helyzet milyen teherbírást képes és revízióra szorul abból a szempontból is, hogy az ellátásra szoruló ellátottsága a viszonyokhoz mért legyen.

A gazdasági pangás kísérő tünete, hogy az egyén boldogulását az államtól várja. Ha az állam a hozzá befolyó összegeket nem fordítja a pénz természetrajzának megfelelően hasznos beruházásokra, akkor a pénz nem teszi meg kötelességét és e kötelességmulasztás jelenti a társadalom szegénységét. Az alkotásoknak tehát határt kell hogy szabjon egyfelől az állam teherbírása, másfelől pedig a gazdasági helyzet.

Tisztviselők

Demosthenesnél is szebben beszél a tett —
ták mondani, ahol több az ígéret, mint a cselekedet.
És én hiszem, tudom, hogy az akarásnak is korlátot
szab a végrehajtásnak a pénzügyi része.

Előretolakodik a kérdés: miből? Az alkotásnak
ez a stereotip akadály.

Annak, aki a reorganizációt végzi, kemény-
kezű, bölcsbelátású financier-nek kell lenni, aki
pénzügyi megalapozottsággal biztosítani tudja, hogy
ennek az országnak jelenjében megerősödjék a jövője.
A megalapozottság a leglényegesebb, mert adót töb-
bet szedni nem lehet, ellenkezőleg, bizonyos adó-
nemeket végleg meg kell szüntetni és a polgárság
teherbíró képességét és élnitudását fokozni kell. Új
adónemeket pedig lehetetlen behozni, véget kell
vetni egyszer annak a bosszantóan kínos játéknak,
mely az adózás terén észlelhető. A megalapozottsá-
got olyan pénzügyi műveletekkel kell elérni, amely-
nek súlya ezt a nemzedéket agyon nem nyomja.

A költségvetések mai formájával és lényegével
szakítani kell. A költségvetések ma voltaképpen
versenyfutást jelentenek. A miniszterek túl akarnak
tenni egymáson a — költekezésben, holott *egy át-
fogó műsor időrendjében kellene a megszabott kere-
teken belül megosztottan gazdálkodni.*

A költségvetés aréna, ahol az a miniszter kerül

ki győztesen, aki legjobban tud verekedni. Nem a gazdasági együttathatók, hanem személyes ambíciók — és kétségtelen képességek — a döntőek.

Minden adófizető véleményét írom itt. Úgy érzem, hogy *ebben* rendre és rangra, pártokra és fajra való különbség nélkül egy velem ennek az országnak minden polgára, mert mindegyik érzi önmagán, hogy mit fizet az állam pénztárába és látja — mind kivétel nélkül —, hogy milyen költekezés folyik az ő adózásából, verejtékes munkájának keresményéből.

Legyen a költekezés a múlté! Le kell zárni a sorompókat! Vétót kell mondani a mértéken felüli reprezentálásnak! Majd, ha megerősödünk, majd, ha a magángazdaság eljutott odáig, hogy luxusra is tud áldozni, akkor megint reprezentálhatunk, akkor megint vehetünk új külföldi palotákat követségünk számára és berendezhetjük azokat olyan fényűzéssel és ízléssel, amilyennel az akkori pénzügyi viszonyaink megengedik, akkor megint létesíthetünk új Collegium Hungaricumokat, de addig több szerénységet vár a polgárság a külsőségekben és nagyobb megértést kivan a gazdasági kérdésekben.

Fényűzés, amit a tisztviselői karral csinálunk. Nem a fizetésük sok, hanem a létszámuk. És ez a létszám a mai rendszer mellett folyvást növekedőben van, úgyhogy a személyi kiadásokra a költségvetésben fölvetett 52 százalék mindaddig nem csökkenhet, amíg a rendszerben nem fog olyan változás beállni, amely a létszámcsökkentést a maga természetességénél fogva involválni fogja.

Egyik legégetőbb gazdasági kérdés a *tisztviselőkérdés*. Nem célszerű és nem is okos ezt a kérdést

úgy exponálni, hogy az a tisztviselők iránt táplált ellenszenv még hangosabb kirobbanásra vezessen.

Nincs senki ebben az országban, aki annyira botor volna, hogy be ne látná, hogy tisztviselőkre szükség van és nincs senki ebben az országban — még illetékesek is —, aki a mai létszámot és a mai létszámra fordított összeget katasztrofálisan túlzottnak ne látná.

Kevesebb, jobban fizetett tisztviselőtől több munkát lehet várni, mint több, de rosszul fizetett alkalmazottól.

Azok a szerencsések, akiket a sors egy-egy tisztviselői stallumhoz juttatott, kinevezésük pillanatában olyan fellegvárban képzelik magukat — a mai rendszer mellett jogosan —, ahol kevés munkával is életük végéig a megélhetés napi gondjai nélkül hatalmaszkodhatnak azok felett, akiknek szolgálatára rendeltettek.

Kévések azoknak az alkalmazottaknak a száma, akik hivatásuk magaslatán állanak, akik tudják, hogy a hivatalos idő munkaidőt jelent, akik a közügyet nem aktának tekintik és, akik a polgárnak ügyesbajos dolgában jóakarató támogatói. Ez az oka annak az ellenszenvnek, ami a tisztviselői karral szemben általánosságban megnyilvánul.

Ha a tisztviselőtől pontosságot, lelkiismeretességet, puritánságot és munkát fogunk követelni, akkor a tisztviselői létszám nem kevesebb, mint 60—70 százalékkal csökkenthető. Addig azonban, amíg az adminisztrációt nem egyszerűsítik és az ügyeket a felelősségtől való menekülés céljából a bürokrácia út-

vésztőiben elaktázzák, addig több és több kézre van szükség, hogy az ügyeket félre vagy odább tolja.

Régi kívánság az adminisztráció egyszerűsítése. Rengeteg megtakarítás mutatkoznék ezen a téren is. Ha például megvizsgálók, hogy bizonyos állami jövedelmek, melyek számokban tekintélyes summát reprezentálnak, milyen jelentéktelen tétellé zsugorodnak össze, ha azokból a rájuk fordított adminisztrációs költségeket levonjuk, nyomban tiszta képet nyerünk arról, hogy mit jelent az adminisztráció és mit jelentenek a tisztviselők.

A személyi kiadásoknál két jelentős tétel van. Az egyik az alkalmazottak lakáspénze, a másik az alkalmazottak nyugdíja.

Az alkalmazottak lakbérére vonatkozólag a főváros közgyűlésén ez év júniusában indítványt terjesztettem elő, amelynek lényegét ez alkalommal is bátorodom ismertetni.

A közalkalmazottak lakbérére, ha tökécsítették, akkor ebből a pénzből meg lehetne építeni az alkalmazottak lakására szolgáló épületeket. Egymagában egy ilyen építési programnak a keresztülvitele 10 évig foglalkoztatná az építőipart és vele együtt az építéssel kapcsolatos egyéb szakmákat, amiből a mai tespedtségből eleven életet mutató gazdasági mozgás származnék, lendületet nyerne az ipar és kereskedelem, az adóalanyok aktívokká válnának és támogatni tudnák adójukkal a kincstár további építő munkáját. Emellett a költségvetés; 30 esztendő múlva megszabadulna a lakáspénz címén fölvett horribilis összeget kitevő tételétől és az állam olyan nagy vagyonérték birtokába jutna, amely vagyonérték különben

soha az övé nem lehetne. Legyen szabad különben e tekintetben utalni e kérdéssel foglalkozó füzetemre,* amelyben, amellet, hogy a kérdésnek szociális és gazdasági jelentőségét is kifejtem, produkálom egyszerűsrimind a megoldás matematikáját is, ami elgondolásom helyességét igyekszik igazolni. Úgy gondolom, hogy melléktekinteteknek nem szabad érvényesülni akkor, amikor ilyen nagy horderejű terv megvalósítása felett döntünk és számba kell venni mindazokat a körülményeket, melyek a megoldást indokoltta teszik.

Nem kisebb jelentőségű az alkalmazottak nyugdíjügye sem, ennek szerves összefüggése a létszámmal. Megoldása tehát ott végződik, ahol a létszámcsökentés. Komoly lépés ezen a téren csak akkor honorálható, ha a kormány minden alkalmazottat, kivétel nélkül, akik 5 évnél rövidebb ideje vannak közszolgalatban, azonnal elbocsájtja.

Első hallásra ez a kívánság pokoli, hóhérkivánság. Dehát akkor, amikor gyökeres és komoly munkát akarunk végezni, nem szabad lírai ömlengésekkel érzelegni. Vannak betegségek, melyeknek egyedüli gyógyítási módjuk az operáció. Ezt a betegséget sem lehet levendulaecettel gyógyítani. Igenis, el kell bocsátani! A megmaradtak egészen bizonyosan el látják ezek dolgát is!

Törvény készítendő, hogy 30—35 éves szolgálat után vagy 60 éves kor betöltésekor mindenki nyugdíjazandó.

* Dr. Farkas József: Gazdasági problémák. I. Közalkalmazottak természetbeni lakása. Budapest 1929.

A szolgálati idő és a korhatár szigorúan elválasztandó. Hatvan éves korában mindenki elküldendő, tekintet nélkül arra, hogy mennyi ideig szolgált, de nyugdíjba küldendő kivétel nélkül mindenki, aki a megállapított 30—35 évi szolgálattal rendelkezik még akkor is, ha életéve nem érte el a hatvanat. A kettő összekapcsolása okozza azokat a sérelmeket, amelyekkel lépten-nyomon találkozunk.

Szolgálatban senkit sem lehet visszatartani, mert ez a létszámcsökkentés kárára van és az előmenetelt is megnehezíti, ami a tisztviselő lelkületét leginkább mértelyezi.

A szolgálati idő vagy kor betöltése után nyugdíjazott tisztviselő újabb állásba nem mehet. Nem lehet tehát sem díjnok, sem egyéb. Az állások kumulálása nem szociális és etikai szempontból is kifogásolható.

Minden évben annyi gyakornok vehető fel, ahány tisztviselő nyugdíjba ment vagy elhalt. Csak annyi! És meg kell szüntetni a mai ideiglenes rendszert, mely erkölcstelen.

A „csak annyi” azonban nem jelenti azt, hogy minden nyugdíjbavonult vagy elhalt tisztviselői hely betöltésre kerül! E tekintetben a törvénynek jó és helyes a szelleme, csupán a kivitelben van a hiba. Tehát a törvény szelleme szerint a megszüntetésre ítélt állástól, ha valaki elhagyja a helyét, azt betölteni nem szabad.

A létszámkérdés és a sok új hivatalsszervezés már ijesztő méreteket ölt. Szinte kellemetlen az összehasonlítás, de mégis rá kell mutatni, hogy a francia

forradalom akkor kezdett kicsírázni, amikor a rengeteg állami hivatalt felállították és egyre-másra nevezték ki az állami tisztviselőket. Parisban egymagában 900 borkóstolót nevezett ki a király, de volt állami parókaellenőrző hivatal is, voltak szénaszámlálók, hóeladók stb. Ez aztán azt eredményezte, hogy a nép egészen elszegényedett s Paris lakosságának egyhatod része koldulásból élt.

Mily szörnyűség arra gondolni, hogy ebben a kis országban mindenki parókaellenőrző, hóeladó, vagy széltoló munkát szeretne végezni állami kezelésben, mialatt a dolgozó polgárság napról-napra szegényebb lesz, elkeseredettebb lesz és azok felé fordul, akik a nincsteleneknek üres kézzel, de tele szájjal szórják az ígéreteket és szítják a felfordulást.

Ha a létszámcsökkentéssel készen vagyunk, akkor kell a kormánynak a nyugdíjkérdésnél más rendszerre áttérni.

Törvényt kell hozni arra, hogy minden dolgozó ember, akár magánosnál, akár állami szolgálatban dolgozik, öregsége esetére nyugdíjbiztosítottassék. Óvakodjunk azonban attól, hogy a nyugdíjbiztosítás a gyakorlatban még csak hasonlítson is a Társadalombiztosító mai rendszeréhez és gyakorlatához! Nem állami biztosításra gondolok, nem új hivatalra gondolok, hanem egy egyszerű üzleti megállapodásra, melyet az állam a magyarországi tőkeerős biztosítási társaságokkal köt.

Matematika oldja meg ezt a kérdést. És én rendíthetetlenül hiszem, hogy a nyugdíjbiztosításnak az én szerény elgondolásom szerint való keresztülvitele, megnyugvást keltene az egész társadalomban és hihe-

tétlen előnyöket jelentene az állami adminisztráció szempontjából.

Nagy morális érték volna, ha a tisztviselőket nem a nyugdíjhoz való jog tartaná meg a hivatalukban, hanem képességük, arravalóságuk. Nagy morális érték volna, ha mindenki a zsebében hordaná gyakornokkora óta a nyugdíjkönyvecskéjét s egyik állásból a másikba való jutása nem jelentené addigi szolgálati idejének elvesztését, hanem fizetné tovább a díjjárulékokat és épúgy megkapná a törvényes időben járandóságát, mintha állandóan egy helyen töltötte volna el szolgálati idejét. Ez a módszer lehetővé tenné, hogy mindenki a helyére kerüljön, mert sem a munkaadó, sem a szolgálattevő nem volnának az alatt az etikai kényszer alatt, ami alatt ma vannak, amikor egy alkalmatlan tisztviselő állásáról, elmozdításáról vagy időelőtti nyugdíjazásáról van szó.

Mindenesetre ennek a megállapodásnak kellene gondoskodni a családról is. Mennyivel szociálisabb a mai állapotnál az én javaslatom szerint való megoldás! A család a természetbeni lakásban maradhat mindaddig, amíg a családban nyugellátásra az igényjogosultság fennáll és nyugdíjat kaphatna sokkal magasabb kulcs arányában, mint a mai, amiáltal' a család elviselhetőbb helyzetbe kerülne a családfő elvesztésekor, mint most.

A nyugdíjbiztosításnak ezt a formáját megvalósítani — a népjóléti miniszter első feladata.

Adók.

Rendszerint azt szokták szembehelyezni minden reformnak, hogy pénzbe kerül, viszont azt a leg-egyszerűbb reformot, amely nemcsak pénzt igényel, de pénzt hoz: a megtakarításoknak, a szerénységnek, a költségek korlátozásának stb. reformját, szintén vonakodnak elfogadni. Azaz, hogy elfogadják, hirdetik is, csak éppen nem gyakorolják. Márpedig a költségvetések összeállításánál a polgárságnak a jogos igénye figyelmen kívül nem hagyható.

A másik eleven pontja a pénzügyi gazdálkodásnak: az adó.

Én nem hiszem, hogy volna valaki, aki szívesen fizet adót. Igaz, hogy ezt nem is a polgárság élvezetére találták ki, de mégis az az okos dolog, ha az adózó nem lát mást az adófizetési kötelezettségben, mint ami a valóságban: az állam adminisztrációjának és feleslegéből hasznos (közhasznú) beruházásoknak fedezetét. A polgár tudja, hogy adót kell fizetnie, tudja, hogy ez kötelesség, de e kötelességen túlmenő adózás morális rombolása, szinte alapjában támadja meg a társadalom polgári rendjét.

Ma minden dolgozó ember érzi, hogy két súlyos teherrel kell megbirkóznia: az egyik az adó, a másik a házbér (üzembér).

Az adómorál úgy fejlődött, hogy a bevallásokból csak igen kevesen csináltak lelkiismereti kérdést.

A gond az volt: mit titkoljanak el, mit, hogyan hagyjanak ki a vallomásból. A kincstár tudta ezt, bár hivatalosan igyekezett a vallomás mellőzésével a valóságot megközelíteni s így segítette magát, hogy az adókulcsot állapította meg magasan. Idők folyamán azonban a kereskedők és az iparosok keresetének és jövedelmének elbírálásában lényeges változás történt, úgyhogy a bevételek elrejtése mindig nehezebb lett (e tekintetben a részvénytársasági forma még mindig ideális), az adókulcs azonban ugyanaz a magas szám, mint volt akkor, amikor a bevallás elasztikusabb volt.

Ma az adózó a kincstár pénzbeszedője. A forgalmi adó egyúttal ellenőrző is lett. Bajosabb volt a forgalmi adónál és az egyenes adóknál eltérni a valóságtól. Különösen nehéz volt azoknak, akik alkalmazottakat tartottak, mert, ha ezek a forgalmi adó körül valami rendeletellenességet tapasztaltak, azt mindig fegyverül használták a főnökük ellen, úgyhogy vagy följelentették a gazdájukat, vagy pedig fenyegetéseikkel zsarolták őket s így mindegyik főnöknek be kellett látni, hogy okosabb, olcsóbb a forgalmi adót bevallani. Márpedig a forgalmi adó ismerete sújtó fegyver volt a kincstár kezében s az adózó igen sokszor volt kénytelen megvívni a maga harcát a saját forgalma ellen, mert a kincstár az összehasonlító módszereivel a forgalom emelkedésében a haszon emelkedését is feltételezte. A forgalom pedig nem okvetlenül haszon.

Ezen adatokon kívül — melyeket ugyan a kereseti adónál nem volna szabad felhasználni — a kincstár valósággal kutatóintézetet tart fenn. Vannak

adózó, akiről a kincstár többet tud, mint az adózó önmagáról. Tudja, hogy hány pezsgősvacsorán vett részt, van-e színházi bérlete, hová utazott stb.

A baj nem is ebben van, hanem abban, hogy a kincstár, amikor már mindent tud, amikor az adózónak alig van fel nem derített jövedelme, még mindig ugyanazon rendszer szerint adóztat, mint amikor az adómorál gyakorlása a jövedelem eltitkolásában állott.

Ez magyarázza meg azt, hogy az adóban soha sincs csökkenés. A komoly, nagy adózók, akik nem rejthetik el jövedelmeiket, nem bírják az adót fizetni, akiről még feltételezik, hogy a forgalom emelkedésében hasznot is produkáltak, azok egy ideig pótolják az adót. Meddig? Ki tudná megmondani!

Nagy igazságtalanság mutatkozik a házártékek megállapításánál. Alig van ház, amelyet az adóalapul szolgáló érték feléért oda nem adnának. Igaz, hogy e téren nehéz mindenkinek megnyugtató igazságot tenni, de a szorzószám megváltoztatása mégis javítana a helyzeten.

Az őstermelés adózása szembeűnő. Maga az a körülmény, hogy az őstermelés nem tartozik könyvet vezetni s nem tartozik följegyzéseit az adóhatóságok rendelkezésére bocsátani, azt eredményezi, hogyj egy városi kisiparos vagy kiskereskedő, aránylagosan jóval több adót fizet, mint egynémelyik nagybirtok.

Az adózás külön tanulmányt igényel. Sokkal szűkebbre szabott ez a keret, semhogy ebben elférne csak a panasz, amit egynémely adónem s azok keze-

lése ellen felhoznak. A figyelmet állandóan ébren tartják az adózók.

A másik teher, amit túlsóknak talál a városi polgár, a házbér.

Amit ezen a téren tapasztalunk, valóságos türelmijáték. Egy tetszetős, természetes, de hamisan alkalmazott elvből indulnak ki. A magántulajdonból. Ez szentség. Botor ember, aki a magántulajdont vitássá teszi. A természet legsajátosabb és legelemibb törvényszerűségén alapszik a társadalom magántulajdona. Jelentkezik a szerves világ minden ágazatában, a növényeknél, állatoknál, az embernél. A legjámborabb kutya is megvédi azt a darab csontot, amit magának megszerzett és a legvadabb kommunista sem vallja, hogy a házastársa — még, ha időlegesen is — nem a magántulajdona.

De a magántulajdon egyéni értéke nem kerülhet az egyetemes érdek fölé! És ha van korlátozás az ember és a társadalom egyéb jogaiban — mint, ahogyan kell is lenni —, nem kell félni a nagy egész érdekében a magánjavak kihasználásának korlátozásától sem! A pénz is tulajdon, mégis megbüntetnek, ha uzsoráskodom. A kereskedő magántulajdona az árú, senki sincs kényszerítve arra, hogy nála vásároljon, mégis megbüntetik, ha drágán ad el, miért kell hát privilegizált helyzetet teremteni éppen a háztulajdonnál?

Nagy tévedés, hogy a konszolidációnak javára vált a magántulajdonnak ilymódon való dédelgetése. Ellenkezőleg! Veszélyezteti a konszolidációt, mert kinő abból a gazdasági együttesből, amelynek harmóniája adja a konszolidációt. És, ha megállapítható

valahol a kényszerhelyzet, szorulthelyzet kihasználásának kritériuma, a boltberek emelése esetén megvan! Nem mindegy egy belvárosi régi cégnek, hogy üzletével a Józsefváros perifériájára költözhessen, ha azt a bért akarja fizetni, amit elbír s nem azt, amit tőle a háztulajdonos kér.

A kereskedőnek ez a helyhezkööttsége nem lehet jogcím arra, hogy őt a boltberekkel agyonnyomják. Ha megvizsgáljuk, mily rombolást okozott magángazdaságunkban a magántulajdon szentségének sunyi ájtatosságú hangoztatása és kíméletlen érvényesítése, akkor megdöbbenve kell megállapítanunk, hogy e téren a korlátozások fentartása, az átmeneti időszak kitolása többet használt volna a köznek, mint az a kedvezmény, amelyet ezzel egy jelentékenyen kicsiny rétegnek juttattak.

Arról nem is kívánok szólni, hogy a valorizálás szempontjából mennyivel károsabb helyzetbe kerültek azok, akik vagyonukkal támogatták azt az államhatalmat, amelyik most azoknak — amint utóbb kiderült — bölcsességét honorálja, akik a rászoruló állam támogatása helyett a maguk pecsenyéjére gondoltak.

Külföldi kölcsönök

Szomorú circulus viciosust tapasztalunk.

Amíg pénzforráshoz nem jutunk, addig a gazdasági életben javulás nem várható s amíg a gazdasági élet meg nem javul, addig a pénznek nincsen bizalma hozzánk. Ebben a kettős malomkőben őrlődik fel az egész gazdasági élet.

Amíg a külföld pénzben volt, addig nem mutattunk elég ügyességet ahhoz, hogy olcsó feltételű és elég mennyiségű külföldi tőkét kötöttünk volna le. Ma már olyan drága a külföldi pénz, hogy csak nagy megfontolással szabad azt igénybe venni és csak akkor, ha azokat olyan hasznos beruházásokra fordítjuk, amelyek nemcsak a kamatot, hanem a tőkének törlesztését is biztosítják.

Nagy hiba volt a községnek külföldi kölcsönrel való ellátását megakadályozni. Ismét érvényesült ezen a téren egy szerencsétlen jelszó, amelynek tartalma látszatigazság.

Aki a külföldi kölcsönben csak az eladósodást látja és nem a beruházást és a gazdasági életnek a megindulását, az ugyanabba a katasztrofális hibába esik, mint, aki az ország fülébe zúgta, hogy papírból nem lehet aranyat csinálni.

A külföldi kölcsön nem kamatfizetés kötelezettségét jelenti, hanem olyan munkálatok megindítását, amelyek életadó ereje a kamat és tőke amortizációja

mellett kenyeret, békét és megnyugvást jelent a nemzetre.

Persze inproduktív befektetésekre még a magyar garast is kétszer meg kell forgatnunk, mielőtt felhasználjuk. Az idegen tőke nem laktanyák részére, nem iskolák részére és nem autók részére van. Az idegen tőke kell, hogy munkát jelentsen, hasznot hozzon, vállalkozásokat létesítsen, *idegenforgalmat teremtsen*. Általában olyan tevékenységre való, amely hosszabb időre enyhíti a nyomort.

A kamatoktól nem kell félni. Ha a tőke dolgozik, a kamat mindig kiizzad belőle.

A közgazdasági miniszternek minden tárca keretéből ki kellene választani azokat a hasznothajtó beruházásokat, amelyek külföldi kölcsönnel volnának fedezendők és sürgősen hozzá kellene látnia azoknak előteremtéséhez, amíg nem késtünk el annyira, hogy a pénz drágasága igazán lehetetlenné teszi annak felvételét.

A tőzsde először Európát inficiálta. Olyan tőkét mozgósított játékra, amelyek komoly vállalkozásokat lettek volna hivatva alimentálni. A játék démona megszedítette a tőkét. A könnyű és gyors gazdagodás vágya és reménye odavonzotta még azokat is, akik rendelkeztek azzal a tőkealappal, amely a tőzsdejáték szeszélyeihez elegendő lett volna, akik nem rendelkeztek azzal a rutinírozottsággal és judiciummal, hogy a játék mértékét és iramát tartani tudták volna, minek folytán elvéreztek, tönkrementek, de tönkrement közben a vállalkozás is, amelynek papírjai a játék tárgyai voltak. Ez az örület Európából átjutott Amerikába is és hatalmába kerí-

tette a hideg, számító, szenvtelen amerikai-angol koponyákat is. Amerika egyik kezével beseperte Európa aranykészletét és fedezte a maga dollárjait 150%-ig az európai arannyal, a másik kezével viszont a tőzsdén játéokra herdálta pénzét és nem vette észre, hogy ezzel a pénz perverz helyzetbe került, nem produkált, hanem önmagát fogyasztotta, minden drágább lett, mindenért a könnyen, a „játszva” keresett dollárból többet kellett kiadnia és ma már ott tart, hogy nincs pénze hasznos dolgokra, mert látszat szerint nincs olyan komoly vállalkozás, melynek hozadéka olyan gyors meggazdagodást jelentene, mint a tőzsde.

A dollár is a tőzsde vágóhídjára került. Nem kétséges a sorsa.

Ha ez így van, mit kell tennünk? Hisz akkor a világ olyan kataklizmán megy keresztül, amelyből nincs kiút, amely a vég kezdetét jelenti.

Haladék nélkül fel kell kutatni azt a külföldi komoly tőkét, amely még megvan és érzi, hogy a vágóhídról menekülnie kell. Ezt a tőkét foglalkoztatni kell. Vagy úgy, hogy azt mi használjuk fel, vagy úgy, hogy koncessziók formájában felhasználjuk.

Ha a második formában kapunk pénzt, azt ajánlom. Akkor holtat adunk elevenért. Ilyen koncesszió bőven akad. A nemzet sorsa függ attól, hogy ezeket a tranzakciókat gyorsan megcsináljuk.

A koncessziós pénzszerzés lényegesen különb, mint a kamatokra vett kölcsön. Ezzel csak egy baj van, ami aztán megnehezíti, sőt majdnem lehetet-

lenné teszi a koncesszió adását. E téren egészen sajátos magyar szokás kapott lábra nálunk. Amint jelentkezik valamely okos és nagy tőkebefektetést igénylő vállalkozásra a külföldi pénz, azonnal a komolyság áruhájában megjelenik a konkurrencia és anélkül, hogy őt valóban érdekelné a vállalkozás, olyan ajánlatot tesz, amivel hivatalosan foglalkoznak s ezzel a komoly üzletembereket visszavonulásra kényszerítik. Mert egy csomó emberben él az a ferde hit, hogy az is üzlet, amit más nem csinál meg. így bukott feledésbe a gyorsvasút terve, a fürdőváros nagy koncepciója stb.

A magyar tőke szegény és alkalmatlan is bizonyos vállalkozások financírozására, még az esetben is, ha rendelkezésre áll.

Ne tessék a mumusoknak felülni! Nem jelent elszegényedést és csődbejutást az idegen tőkének vállalkozásainkba való bevonása! Csak az idegen tőke hasznothajtó munkát jelentsen!

Hol volna ez a kis ország, ha minden faluja el volna látva villannyal, vízvezetékkel? Ha a községi kölcsönöket erre fordítanák?

Hol volnánk, ha az idegen tőke megépítené a régen vajúdó Duna—Tisza-csatornát?

Nálunk a csatornaépítés egészen különös¹ formát öltött. Nálunk a lecsapolások csatornáit nevezik csatornázásnak. És, ami ezen a téren történik: tragédia. Az Alföld nemsokára Szahara lesz. Minden kis vizet lecsapolnak. Nincs párolgás, nincs eső. Az öntözés megoldása a jövő bizonytalan zenéje. A több bevethető föld kevesebbet hoz, mint régen a kevesebb.

Hol volnánk, ha folyóinkat szabályoznánk és vízierőinket felhasználnók energia előállítására?

Van itt elvégezni való!

De nálunk valami egyéb izgatja az emberek agyát! Valami istenverte nagyzás lett úrrá rajtunk. Poros, piszkos, sötét kisközségek nagyközségekké és minden előfeltétel nélküli nagyközségek városokká akarnak lenni. Már pedig az adminisztrációs többlet fedezésére még belföldi pénzt sem engedélyeznék, nemhogy külföldi kölcsönök felvételét javasoljam!

Ezek a mondvacsinált városok nem bírják el az adminisztrációval járó költségeket. Valamennyinek a háztartásában; súlyos baj van. A pótadók pedig nem arra valók, hogy azokkal személyi kiadásokat fedezzünk. Ha itt-ott olvasom, hogy egyik-másik község megtorpan, amikor adót kell fizetnie, mindig arra gondolok, hogy ez a rengeteg pótadó nem községfejlesztést jelent, a magyar gazda annak vajmi kevés hasznát látja, hanem személyi célokat szolgál és az okozza a bajt.

Vissza kell fejleszteni a városokat, melyek nem rendelkeznek a városiasítás minden feltételével. Iparral, kereskedelemmel, gazdag határral, közlekedéssel és jómódú elég számú lakottsággal. Ilyen esetekben a visszafejlesztés jelenti az igazi előrehaladást, mert a község fejlődési tempója és a város vezetőinek igénye nagyon aránytalan.

A főváros.

A főváros állam az államban. Bizonyos szempontból nagyobb jelentősége van, mint az egész országnak együttvéve, mert itt koncentrálódik a kereskedelem és az ipar. Ebben a relációban tehát a főváros lakóit az állam törvényei és rendeletei első sorban érdeklik s mert a főváros az ország lakosságának $\frac{1}{8}$ részét teszi, az egy tömegben élő lakosságának pedig politikai és gazdasági súlya mértani haladványokban nő s ezért a főváros adminisztrációja, a főváros parlamentje hatását kell, hogy az egész országon éreztesse.

Ez magyarázza meg azt az idegességet, mely a fővárosi törvénnyel kapcsolatosan úgy a kormány, mint a főváros vezetősége, de még a város közönsége körében is észlelhető.

Állandóan előttem van az a gazda, aki, amidőn a jég elverte vetését, kiment a földjére és a még megmaradt kevés termését botjával tette tönkre, mondván: lássuk, Uram Isten, mit tudunk ketten!

Ma, amikor a gazdasági jégverés mindenünket tönkretett, jön a kormány és a megmaradt értéket: a reményt, a nyugalmat a törvénytervezet furkósbotjával üti szét.

A legelső kérdés, mely feleletre vár, *szükség van-e új fővárosi törvényre?*

E tekintetben eltérők a vélemények. Vannak,

akik az 1872. évi törvényeket elavultaknak tartják s már évek óta sürgetik az új törvény elkészítését, mások viszont úgy vélik, hogy a törvénynek nincs semmi olyan hibája, amely indokoltá tenné annak megváltoztatását.

Amikor a fővárosi törvény készült, az *autonómia* olyan lényeges kellék volt, hogy a nemzeti államnak, azt mondhatni, egyetlen törvényes közülete volt, ahol minden tervvel szemben, amely a nemzeti állam ellen irányult, nyíltan, veszély nélkül opponálni lehetett. Az autonómiának ezen politikai jelentősége aztán a gazdasági és kulturális kifejlődést is előmozdította és a fővárosban a fejlődés olyan együtt-hatójává lett, hogy, ami ebben a városban dísz, büszkeség, kultúra, azt mind az autonómia alkotta és e tekintetben az autonómia — bár nemzeti jelentősége sohasem domborodott ki — gyakran került szembe a mindenkori kormánnyal, mert a város fejlesztési programja és szociális gondoskodása sokszor nem fedte a kormány intencióit.

Az autonómia védelme tehát indokolt. A főváros és Kutyabagos egy mentalitással nem adminisztrálható és még, ha meg is értek bizonyos centrális törekvést, amely a megyék részére talán renaissance-ot jelenthet, annál kevésbé tudom átlátni, miért van szükség a főváros autonómiájának megkötésére, amikor a felügyeleti jog mai formájában is többet vett el az autonómiából, mint amennyi, véleményem szerint indokolt volna.

Ha pedig jobbat nem tudunk alkotni, mint a régi, igazán kár ezzel a kérdéssel új zsongást adni Ott, ahol a gazdasági bajok elfojtása, elviselése is sok

energiát kivan. *Én a fővárosi törvényt robbantóanyagnak tartom.* Robbantóanyagnak tartom akkor is, ha a vele kapcsolatban megjelent hírek valótlank volnának is.

És itt vetődik fel a második kérdés: időszerű-e ez a *javaslat*?

Nem! Ha a feletet ilyen egyszerű, miért látják ezt ép azok szükségesnek, akiknek az időszerűség tekintetében jobban informáltaknak kell lenni, mint például nekem?! Milyen elodázhatatlan ok sürgeti a kormányt arra, hogy megbolygassa azoknak a békéjét is, akik pedig támogatói az ő politikájának?

A kormány egyáltalán nincs helyesen informálva, sem a közhangulatról, sem az őt támogató pártnak a hangulatáról.

A fővárosi törvény megváltoztatását nem tartja senki időszerűnek! Itt munkaalkalom kell, itt nyugalom kell, de új fővárosi törvény, amely nem hoz több munkaalkalmat s csak a nyugalom felzaklatására alkalmas, csak szellemeket idéz, melyeket inkább hesegetnie kellene — nem kell!

Nézzünk bátran a szemébe annak a javaslatnak! Elmondhatjuk róla: ami jó benne, nem új, ami új benne: rossz. Lássuk!

1. Az autonómiát szűkíti.
2. Rendezi a főpolgármester és polgármester hatáskörét.
2. Megszünteti a tanácsot.
3. Megváltoztatja a közgyűlés struktúráját.
4. Tisztviselői kérdéseket kivan megoldani.
5. A választói jogot módosítja.

Ezek azok a főbb pontok, amelyek mozgatják az alkotók agyait.

Az autonómia szűkítését szerencsétlen gondolatnak tartom. A kormány mindenhatóságát úgy szokta erősíteni, hogy a jogokat szűkíti. A történelem tanúsága szerint az elvett jogok vagy a megnyirbált jogok bosszúállók. A szélsőségek legelemibb megnyilvánulásai a jogok csorbítása. A szabadságjogokért küzdök, ha uralomra jutnak, legelső dolguk, megvonni azok szabadságát, akik eddig azzal rendelkeztek. (Kommunizmus.) Teszik ezt azért, mert vagy arra gondolnak, hogy uralmuk olyan rövid, hogy ez idő alatt a garázdálkodásukat mentesíteni akarják a kritika alól, vagy azért, mert oly szerencsétlenül rövidlátók, hogy azt hiszik: uralmuk örök s úgy rendezkednek be, hogy az államélet minden legkisebb megnyilvánulását is a maguk színével ékesítik, a maguk savával ízesítik. Egyről azonban megfélekednek. A maguk hatalmának állandó kiszélesítésével végeredményben olyan hangszert konstruálnak, amelyen az ő helyükben mindenki kitűnően el fogja játszhatni a maga nótáját — a másik hátán.

A földön semmi sem örök. Előfordul, hogy még a kormányok is változnak!

Eszembe jut: régen a ligeti utakon lehetett találni egy-egy kisebb csödületet, amint nézte a mesztert, aki kártyát tartott a kezében s megmutatta, hol a vörös, aztán ledobta s megkérdezte: hol a vörös? A vörös mindig jelen volt, de sohasem ott, ahol a nézők kívánták. (A mai kormányválságok.) Ebben a változandóságban csak egy van, aminek állandónak kellene lenni: az autonómiának. Normális viszonyok

között nincs vele baj, amikor pedig szükség van rá, rendszerint baj van.

Nem lesz párt a főváros törvényhatóságában, amelyik az autonómiáért nyíltan és bátran sorompóba ne állana. Ha pedig a kormány ennek ellenére is ragaszkodnék hozzá és rést ütne rajta, saját pártjában idézne elő bomlást és a választásokon olyan, katasztrofális helyzetbe hozná a pártját, hogy éppén azt a célt, amelyet el akar érni: akaratának a törvényhatóságban való érvényesülését — nem tudná elérni.

Erre jobb és biztosabb medicamentum van: gazdasági és politikai téren olyat alkotni, amire a jelöltek büszkén hivatkozhatnak és amiért jogosan kérhetik a polgároktól az alkotó kormány támogatását az autonómián belül.

A főpolgármester és polgármesteri hatáskör szabályozása a másik szükségesség. Ezt én komolytalanul tartom. A főpolgármester súlya annyi, amennyi egyéni értéke van. De annak, aki az autonómiának híve és, aki e kérdésekkel személytelenül kivan foglalkozni, annak vallani kell, hogy a főpolgármester maradjon meg továbbra is annak, ami mai napig volt: a városnak a kormány szempontjai szerint való ellenőrzőjének, aki hivatását elismerésreméltóan betöltheti. Példa erre a mai főpolgármester, aki a legkritikusabb időben került a főváros élére. Akkor, amikor a gyűlölet orgiákat ült, jött a megértés, a kiegyenlítődé, a szeretet és az alkotómunka ígéjével. És ma nincs tagja a törvényhatóságnak, akí el ne ismerné az ő egyéniségét, arravalóságát, aki ne tudná, hogy az ő személye hidal át minden ellentétet

s hogy ő teszi lehetővé, hogy súlyos ellentéteket ki robbantó kérdések a közgyűlés termében parlamenti formák között letárgyalhatók.

Budapest történetében ő az egyetlen főpolgármester, aki már ma a történelemé. De ez csak nem ok arra, hogy a polgármester önkormányzatbiztosította hatalma megosztassék a főpolgármesterrel! Ellenkezőleg! Ép a Ripka személye igazolja, hogy alkotni még a főpolgármesteri székben is lehet.

A legnagyobb óvatossággal kezeljék ezt az ügyet! Törvényt nem lehet senki testére szabni. Lehet, hogy e pillanatban kedvező volna, de ki meri vállalni a felelősséget, a biztosítást arra, hogy amíg az új törvény életben marad, a fővárosban mindenkor a főpolgármester lesz az aktívabb, az alkotóbb, az invenciózusabb, a népszerűbb?!

Csak gondoljunk Bárczi Istvánra! Kinek is jut eszébe keresni: ki volt akkor a főpolgármester? Bárczi volt minden!

Azért, mert az alkotásokban némi szünet állott be, vagy, mert a viszonyok a tempót lemérséklék, vagy mert a polgármester alkotóképességét körülhatárolják a gazdasági és politikai adottságok, vagy mert az egyik ambíció túlfűtöttebb, mint a másik, azért kell feláldozni az önkormányzatot, a pártok közötti békés és megértő hangulatot?

Ebben a vonatkozásban a személytelenség szinte lehetetlen és a személyek jobban exponálódnak, semhogya azt jelentéktelen véletlennek minősíthetnénk. Éppen azért kerülni óhajtom ennek a kérdésnek a taglalását, mert olyan térre vinne, ahova eljutni nincsen szándékomban.

A tanács megszüntetése. Vájjon ez volna az a nyomós ok, amiért ezt a sok hühöt csinálják? Csakugyan olyan haszontalan testület az a tanács, hogy a vége nem lehet más, mint a catói mondat: *ceterum Carthaginiem delendam esse censeo?*

Nem! Bár a tanács pusztán a szokásjog alapján az önkormányzat fölé nőtt és felelőssége is inkább képletes, mint valódi, mégis, inkább a mai állapot tartassék fenn, mint a tanács átreformálása kedvéért az egész törvényen olyan módosítás történjék, aminek áldozatául esnek a régiek olyan értékei, melyeket az új pótolni nem tud.

A törvény a tanácsnak kettős szerepet ad. Inicialót és végrehajtót. Ő készíti elő a közgyűlés anyagát és ő hajtja végre a közgyűlés határozatait. Sokszor láthatjuk azonban, hogy a tanács a közgyűlés fölé helyezkedik. Nemcsak jogokat; sajátított ki magának s ezzel megkerülte azt a fórumot, ahova egyes ügyek tartoztak, de igen sok esetben kellett a közgyűlésnek ismételten utasítani a tanácsot valamely határozatának végrehajtására.

A tanácsnak ez az önkényes eljárása váltotta ki a tanács ellen nem is egyszer megnyilatkozott elégedetlenséget. Amit pedig az indítványokkal csinál a tekintetes tanács, az humor. A tanács az indítványok temetője. Amelyik indítványt a közgyűlés a tanácshoz utal, annak nincs feltámadása.

A tanács körül tehát tényleg vannak bajok. Tárnyilagosan kell ezt megállapítanunk és el kell fogadnunk, ha a meglévő helyett valami jobbat ajánlanak fel. Ha arról volna szó, hogy a tanács megszűnik, ki siratná?! Ámde egészen másról van itt szó. A tana-

csot helyettesíteni kell. Szükség van iniciáló szervre épügy, mint végrehajtóra. Pihenteszű emberek kiagyalták tehát, hogy most egy csudaszervet csinálnak ,amely, ha akarom: tanács, ha akarom: közgyűlés. Ez a nagyszerű instrumentum az intézőbizottság, amely a vármegyék kisgyűlésének felel meg.

Ebben a konstrukcióban a tanácsnokok referensek lesznek (ma mik?), iniciálnak és végrehajtják a bizottság határozatait. Felelősségük szigorúbb, mint eddig. A bizottság pedig maga az önkormányzat. Tizenhat tagból áll. Nyolcat a közgyűlés választ a választott tagokból, nyolcat pedig a főpolgármester nevez ki. Az autonómia tehát a főpolgármester kezében van. Ma polgári — holnap? ki annak a megmondhatója!

Ez a szerv nyeli el a tanácsot — névleg és emészti meg az autonómiát végleg.

Hogy mennyivel áldásosabb, dúsabb, gyorsabb ebben a formában a város igazgatása, csak jövővel lehetne megállapítani, már pedig ezzel a képességgel nem rendelkezem s valószínűnek tartom, hogy azok sem, akik a megoldásnak ezt a módját ajánlották. A látszat az, mintha ebben a szervben intéződnék el a főváros sorsa és a közgyűlés nem dolgozó szerv, hanem díszsírhely lesz, ahol zokogni szabad.

A közgyűlés struktúrája más lesz. Jelentősége csökken, nemcsak azért, mert az adózók kevésbé fognak befolyhatni az ügyek intézésébe, de azért is, mert hatáskörét annyira megszükitik, hogy majdnem a semmivel lesz egyenlő.

A jelentős ügyek kikerülnek kompetenciája alól s szinte úgy érzi az ember, hogy dekórum kedvéért

csinálják. Hadd legyen egy kis választási játék, a közvéleményt aztán majd korrigálja a rendszer.

100—120 tagot választ a főváros és pedig nem a választók számarányának megfelelően elosztva, hanem közigazgatási kerületenként tízet, tekintet nélkül arra, hogy egyes kerületek területben és szavazókban miként aránylanak egymáshoz. Ebben az elgondolásban az dominál, hogy bizonyos kerületek ily módon megkapják a plurális választójog lényegét és ezzel optikai csalódást okoznak azoknak, akik szeretik a délibábot.

A fenmaradó húsz helyet arra az esetre tartja fenn a javaslat szerint a miniszter, ha a főváros kerületei megoszlanának vagy másmódon (csatlakozás) gyarapodnának.

A magam részéről érthetőnek és természetesnek találok, hogy egy polgári kormány a polgári társadalom erősítését olyan elsőrendű feladatának tekintti, hogy azt még törvényhozásilag is alátámasztja. (A leghathatósabb alátámasztás a kedvező gazdasági helyzet megteremtése.) De, ha mindez a polgári hegemóniáért történik, akkor talán a kerületi beosztásokat kellene revízió alá venni, mert hisz a főváros várható fejlődése éppen azokon a területeken fogja az önálló kerületeket szükségessé tenni, ahol a lakosság legnagyobb része nem a polgári politika felé orientálódik. A nagy kerületek perifériái, Csepel, Angyalföld, Zugló, jobban hajlanak a nem polgári felfogás felé. Ha tehát a húsz bizottsági tagsági hely megürül, akkor az új bizottsági tagoknak csak igen kis töredéke fog valamelyik polgári párthoz tartozni. Célszerűbbnek látszanék tehát a választókerületek hatá-

raiban olyan módosításokat eszközölni, ami a polgári intencióknak leginkább megfelelnek.

A mai közigazgatási kerületek volnának tehát a választókerületek is.

Valószínűnek tartom, hogy a kormány statisztikai számításokat csinált s annak eredményeként, mint az elérhető legjobbat, fogadta el a megoldásnak említettem módját. Kétségeim vannak aziránt, vájjon a statisztika nem volt-e olyan elasztikus massa, amelytől a kormány gusztusa szerint való alakot könnyen megformáltak. Két választás eredménye állott a kormány rendelkezésére. Ebből kellett tehát valószínűsíteni a harmadik választás eredményét. És én ebben látom a legnagyobb hibát. A választások sorsa ritkán függ realitásoktól. Legtöbbször a közhangulat (titkos kerületekben) vagy a hatósági támogatás (nyílt szavazása kerületekben) dönti el.

A tiszta választás még egyetlen kormánynak sem kedvezett. Sem Magyarországon, sem másutt. Ép ez a legnagyobb ütőkártya azok kezében, akik a titkos választójog általánosítását ellenzik. A tömeg nem bírál, a tömeg csak hangulatok alapján ítél. A demagógia úrrá lesz a tömegen. Érett tömeg nincs. Érett csak az egyes ember.

Azok a kormányok, melyek konszolidált gazdasági körülmények között választanak, azok nem biztosak a maguk sikerében, mert mióta világ a világ, mindig több volt az igény, mint a kielégítés lehetősége. Demoralizált viszonyok, gazdasági elesettség, az általános leszegényedés, akár összefüggenek a kormány ténykedésével, akár nem, a kormány ellen mindenkor kedvezően kihasználhatók s mert a viszo-

nyokban mindig van változás, minden választás lutri, ahol a főnyereményt esetleg más is húzhatja, mint aki arra — jogosan vagy jogtalanul — igényt tart.

Mielőtt tehát a kormány statisztikát csinál, ezen összehasonlító tudomány alapján a viszonyokban előállott eltolódásokat is figyelembe kell vennie. Mert más világ volt akkor és más világot élünk most. Akkor csupa remény, most csupa csalódás! Azóta annyian és olyan biztos hívek hullottak el a gazdasági harcban, hogy a hiányukat nem tudom, honnan pótolhatjuk.

A közhangulatot ma a munkanélküliség, a leépítés, a hitelhiány, a kényszeregyezés, a csőd, az adó, a Társadalombiztosító, a numerus clausus és más hasonló jók alakítják. Emellett a tényezők mellett rövidlátás arra hivatkozni, hogy a fővárosban a kormány a szavazók 20 %-át akkor is megkapja, ha értük semmit sem csinál, mert Budapest lakóinak 16—20%-a nem tartozhatik máshova, mint a kormányhoz.

Milyen tévedés ez! Végre egyszer meg kell már mondani, mi a való helyzet. A fővárosban Bethlennek vannak hívei. Vannak, akik igen sokat várnak tőle és optimálisan gondolkodnak: Nincs ma jobb. A kormány azonban nem rendelkezik a híveknek azzal a táborával, mint egymagában Bethlen István. Ha tehát a választásokig nem történik valami, amiből a polgárság azt a biztató reményt mentheti, hogy a sorsa jobbra fordul, akkor a statisztika csődöt fog mondani, mert a fővárosban speciális a helyzet.

Itt a bizottsági tagoknak személyes híveik van-

nak, akik nem a politikai pártállás, hanem személyi érték szerint támogatják a bizottsági tagot vagy fordulnak el tőle. Erre hallom a feleletet. Mi az a személyes összeköttetés ott, ahol több tízezer választó van?!

Nos, látszólag helyes ez az ellenvetés. De Pesten szervezett választói tömegek nincsenek, csupán a szociáldemokratapárt tud számolni a voksokkal. A polgári pártok egy sem. A polgár nem szervezhető, mert a munkásság egyféle érdekével szemben (minél kevesebbet dolgozni és annál többet keresni) a polgárokat ezer érdekellentét választja el egymástól. Ezért az a polgár, aki valamilyen személyes kapcsolat folytán egyik vagy másik bizottsági tag szvitjéhez nem tartozik, nem is foglalkozik politikával, nincsen egy párt kötelékében sem, ezeknek a szavazóurnához való elvitele és megnyilatkozásra való készítetése annak a pártnak a sikere, amelyik fürgébb, ügyesebb, felkészültebb arra, hogy érte menjen és magával vigye. Úgyhogy statisztikai adatok e tekintetben megnyugtatóan, nem tudnak eligazítani.

Mégis nézzük meg a számokat:

Az első kerületben 1925-ben, amikor a Ripka-párt megalakult, a szavazatok 10%-a, 1926-ban a képviselőválasztáskor a szavazatok 22%-a esett a pártra. A II. kerület Kozma Jenő kerülete. Ebben a kerületben 18%-ról 24%-ra emelkedett a szavazatok száma, viszont a III. kerületben változatlanul 11 % maradt mindkét választásnál. A IV. kerületben 6% -os az emelkedés (17—23), az V. kerületben az 1925-ös választásokon nem állított az egységspárt jelöltet, 1926-ban pedig 14.5 %-os átlagban kapta

meg a szavazatokat. A VI. kerület Vázsonyi kerülete. A községi választásoknál átlag 8.5%-ot kapott (óriási eredmény volt ez a Terézvárosban, ahol Vázsonyi élt és a legkiépítettebb szervezete volt). Az 1926. évi választásokon ez a szám 13.5 %-ra emelkedett. A VII. kerületben Ugrón csoportja önállósította magát, de a választók nagyobb rétegét megmozgatni nem tudta¹ és az urnához a XIII. választókerületben csak 598, a XIV. választókerületben 550 szavazót tudott elvinni, ezzel szemben a XV. választókerületben a szavazatok 8, a XVI. választókerületben a szavazatok 9%-át kapta. A képviselőválasztások alkalmával a VII. közigazgatási kerület megoszlott. Egy része az Északi, egy része a Déli kerülethez tartozott.

A VIII. kerületben a legfeltűnőbb az egységspártnak erősödése a két választás közötti esztendőben. A XVII. választókerületben 100%-os (11 — 22%). Az egész kerület számaránya: 1925-ben 8.3%, 1926-ban: 21.3%. A IX. kerület 8%-ról 23 %-ra tornászta fel magát, a X. kerület pedig 8%-ról 19%-ra.

Ebből a számadatokból könnyen eshetik a kormány abba a hibába, hogy igazolva lássa önmagát azáltal, hogy a szavazóknak nagyobb tömegei csatlakoznak hozzája és ezzel elismerik és támogatják azt az irányt, amelyben a kormány mozog.

Én, ha a számokat vizsgálom, a következőket állapítom meg. Nem a kormány, hanem a személyek kaptak voksokat. Például: a IX. kerületben 1925-ben Wolffék 54%-os eredményt értek el. Usetty Béla kilépett a Wolff-pártból és 1926-ban, mint az Egységspárt exponense indult a választásnak és a szavazatok 19%-át kapta, ugyanakkor Wolffék csak

35%-ot tudtak elérni és hogy ez így van, még azzal is igazolom, hogy 1925-ben ebben a kerületben a Ripka-párt nem jutott el az urnáig sem. Ugyanez áll a VII. kerületben is, ahol Ugrón 1%-kal csökkentette a blokk szavazati arányait.

De más is megállapítható a számokból. A szocialisták számaránya alig változott, ami igazolja, hogy szervezett tömegek csak nekik vannak. Ellenben a többi polgári párt erősebben megérezte a kormányt támogató középutaspártnak a szervezkedését.

Érdekes képet adnak ezek a számok. A főváros három részre tagozódik ebben a képben és pedig Budára, a pesti kerületekből a IV., V., VI., VII. és a VIII. egyik része és végül a VIII. másik része, a IX. és X. kerülettel.

Buda egészen külön világ. Ugy gondoltuk, hogy ott nincs talaja semminek, ami modern. Ősi erkölcsök konzervatív világfelfogása különbözteti meg az embereket. A politikában tehát közelebb állanak a kormányhoz, mint bármely más kerület. Kereskedelme, ipara nem fejlett s így ezek révén csak gyéren szívároghatnak be a nyugati kultúra „átkos” tanai. Ezek a könnyebb kerületek. A választás mégis itt hozta a legnagyobb meglepetést. 1925-ben a Wolfi-párt 46%-ával, a kormány 16% -ával szemben, a blokk 3.8 % -át kapta a szavazatoknak. Ebből az I. kerület 27%-ot, a II. kerület 32 %-ot, Óbuda pedig 51 % -ot produkált.

A pesti kerületek a nehezebbek. Ezek között is azok a legnehezebbek, ahol még erősen élnek a Vázsonyi alapította szervezetek. Az V. kerületben a

blokk 53%-ot kapott, a VI. kerületben 72%, a VII. kerületben 6.1% volt a szavazatok százalékszámára. Az egyes kerületek munkáját és lehetőségeit csak úgy tudjuk tárgyilagosan elbírálni, ha ezeket a körülményeket figyelembe vesszük. Ily módon kiderül, hogy 1925-ben a Terézváros volt a kormány részére a legnehezebb talaj, ami 1926-ban csak annyira javult, amennyire a bizottsági tagok a maguk munkájukkal azt elősegítették.

Az 1926. évi arány két okra vezethető vissza. Az egyik: az a látszat, mintha a kormány intézkedései közérdekűbbek lettek volna. Választói jog, numerus clausus, szabadságjogok, mintha a kormány gondoskodásának liberálisabb értelmezésében lettek volna feltárlva. A hadikölcsönök, a valorizáció reménynyújtó kérdései jobban exponáltak, a gazdasági krízis megoldására hitet erősítettek.

A másik ok: a polgári pártok dezoláltsága. A Wolff-párt frakciói mosolygós udvariassággal várják az alkalmas pillanatot, amikor Wolff Károly alól kirántásuk al gyékényt, a demokraták csak fővezérek-ből állanak, akik egymásról nem mernek véleményt mondani, nehogy baj legyen belőle. A polgárság ebben a batrachomyomachiában tanácstalanul áll s undorral szemléli a békáknak az egerekkel való harcát.

Az új választásoknál azonban, amikor az előző választások számadataira akarunk támaszkodni, ki kell küszöbölnünk azokat a körülményeket, amelyek ma a kormánypárt javára nem írhatók. A kiegyenlítődség az én megfigyeléseim szerint nem kedvezők. Ugyanazon okok: politikaiak és gazdaságiak, amelyek 1926-ban latbaestek az eredmények mérlegel-

sénél, ma sem hagyhatók figyelmen kívül. Ha pedig ezeket vizsgáljuk, magunknak kell megállapítani, hogy a helyzet rosszabbodott. A kormányon múlik, hogy melyik percben kivan a politikáján változtatni, de e pillanatban az a helyzet, hogy a numerus clausus még mindig zavarokat idéz elő, a szabadságjogok terén az ígéret és a megvalósulás közötti távolságot az elmúlt idő nem rövidítette meg, a választói jogot a fővárosi törvénnyel kapcsolatosan napvilágot látott hírek szerint nem a demokráciának a köztudatban élő szelleme szerint kívánják módosítani. A hadikölcsönökkel a legfrivolabb tőzsdejáték folyik, a gazdasági élet méginkább leromlott, a közelégedetlenség fokozódott s áttért olyanokra is, akik régebben anyagi viszonyaiknál fogva is a polgári rendhez tartoztak. Az osztályeltolódás gigászi és a polgárosulás egészséges folyamata helyett a proletárosodás veszélyes epidémiája lépett fel. Ezeket a valóságokat és el nem rejthető, le nem tagadható tényeket könnyű a kormány ellen kihasználni.

Tudom, hogy ez az igazság kemény, de ezt tudni, látni és meg nem mondani, nem volna komoly eljárás és én mégis szükségesnek tartom ezt az eljárást egy anekdotával illusztrálni.

Vajda János állandóan dohogott közállapotaink miatt. Egy alkalommal baráti körben hosszabb szarra eresztette a kritika gyeplőjét. Harmadnap aztán nagy meglepetéssel olvas egyik bécsi előkelő napilapban egy Magyarországról szóló cikket, ahol rá való hivatkozással szapulják az országot. Vajda, amikor legközelebb találkozott a bécsi lap tudósítójával, alaposan a falhoz nyomta, majd kirázta belőle a lelket s lihegve

mondta: „Gazember! Nekem szabad szidnom ezt az országot, mert én szeretem, de te ...”

Nekem is szabad kritizálni...

De vezessük tovább a gondolatainkat. Hogy alakulna a helyzet, ha ma választanánk? A bizottsági tagok számát a tervezet lecsökkentette százra. Maga ez nem helyes. Kár itt hivatkozni arra, hogy mi van Parisban és mi van Londonban, mert, ha át is vesszük egyik-másik intézmény kópiáját, Budapest sohasem lesz Paris vagy London! Már pedig az egészből egy részt kihalítani és az egészre hivatkozni, nem komoly dolog. Szerény nézetem szerint Budapest bizottsági tagjainak létszámcsökkentése megbontja azokat az arányszámokat, amelyeket normális körülmények között számításba lehetett volna venni. Meglepetések csak a polgári pártokat érhetik, család pedig a kormánypártot. Ma a kormánypárt körülből 38%-ban dominál a közgyűlésen. Számszerint a második helyen áll. Az új választás arányai eltolódnak, a választásoknál 10—11%-ra számíthat a párt, a többiek — a nem választottak — hozzáadásával legfeljebb 24—25%-ra csökken a hatalma.

Ez persze akkor van így, ha új erőcsoportosulások nem lesznek. Mert egy középpárti tömörülés feltétlenül rontja a kormány esélyeit — ismétlem, akkor, ha a kormány irányt nem változtat.

A közgyűlés arculata mindenesetre más lesz. A bizottsági tagok osztályozódnak. Lesznek, akik ponderálnak — a kisgyűlés tagjai —, mások a törvény marionettjeivé válnak.

De azért ne panaszkodjunk!

Egy eset, amikor a kormány a takarékoság elvét

tényleg keresztül is viszi. Az egyetlen alkotó szerv: a törvényhatóság közgyűlése, ami nem került pénzbe. Itt tehát takarékoskodnak! Minek a sok, amikor a kevesebb több!? Főként most, amikor a kiválasztottak fizetést fognak kapni!

A bizottsági tagok létszámának csökkentésénél szívesen hivatkoznak Paris példájára. Illetékesek úgy fedezik lelkiismeretüket, hogy rámutatnak arra, hogy a francia főváros lényegesen kevesebb bizottsági taggal működik, mint amennyit az új törvény kontemplál.

Ez igaz. Csakhogy: Parisban nincs bejelentési közszer, hiányzik a hatósági nyomtatványokon a „mi a vallása” című rubrika, nem ismerik a numerus clausust, gyülekezési és sajtószabadság van, gazdasági konszolidáció van, demokrácia van — szóval: Paris nem Budapest.

Ezzel szemben Budapesten ...! szóval: Budapest nem Paris!

Már pedig itt nem érvényesülhet a pars pro toto elve.

A tisztviselőkérdés megoldása egyik legérdekesebb feladata a törvénynek. A magam részéről szabályozandónak tartom: a pragmatikát és a felelőséget.

Nagy haladás, hogy a választási rendszer megszűnik. A tisztviselő arcpirító kiszolgáltatottsága végetér. Lehetetlen állapot volt, hogy a tisztviselő, ha előre akart menni, kénytelen volt az ügyekhez nem értő bizottsági tagok kegyét keresni, kilincselni, nősülni (osztrák módszer: et tu, felix Austria, nube), mert különben lemaradt. Ha átnézzük a főváros

tisztviselőinek névsorát, megdöbbentő dolgokat látnunk. Idős, tehetséges, gerinces kistisztviselőket és fiatal, mosolygós, összeköttetésekkel bíró, tehetségben nem mindig versenyképes főtisztviselőket.

Ebből a rendszerből igazán elég volt! Kielte magát. Sok keserű órának és napnak volt a szülője és sokszor ringatta az inkollégialitás, a demoralizáltság bölcsőjét.

A kinevezési rendszerrel meg kell alkotni a pragmatikát, nehogy, amit javít a múlton a rendszerváltozás, annyit rontson a velejárá hiány. A várakozási idő megállapítandó. Rangban, beosztásban elmaradhat a tisztviselő, hisz képességeik különbözők, de fizetésben hátrahagyni nem szabad őt. Szabályozandó az egységes 35 éves szolgálati idő, tekintet nélkül a korra és érdemekre. Ennyi becsületos szolgálat után mindenki megérdemli a nyugdíjat. Senkit semmiféle címen visszatartani nem lehet, azt pedig, hogy valaki teljes nyugdíja után egy másik városi beosztásban akár mint díjnok, akár mint vezérigazgató vagy elnök továbbszolgáljon, egyszersmindenkorra meg kell szüntetni.

Az állások halmozása — enyhén szólva — antiszociális.

A tisztviselő már főjegyző se lehessen, ha legalább három évet nem töltött előljárósági szolgálatban. A tanács jegyzőig a tisztviselő úgy a kezelő, mint a fogalmazási szak minden ágában teljesítsen szolgálatot, mert csak úgy képzelhető el a főtisztviselők felelőssége, ha ők maguk az adminisztráció minden fázisát, csínyját-bínyját ismerik és azokat ellenőrizni tudják.

A tisztviselő felelősségének megállapítása igen nehéz. A nehézségek kiküszöbölése nem látszik körívnyűnek és félő, hogy az ügyek rováására megy.

Ep a belügyminisztériumban látom és tapasztalom, hogy a felelősségtől való felelem mennyire hátráltatja az ügyek gyors elintézését. A minisztériumban szállóige, hogy egy-egy aktát még a Mentőegységnek is leküldenek, nehogy a felelősséggel valami baleset történjék. Hogy ez időben mit jelent, könnyű kitalálni.

Az aktatologatás, fektetés új korszaka következik, amin csak az adminisztráció egyszerűsítésével lehet segíteni. Az aktatéboly helyett a rövid följegyzésű szóbeliséget kell behozni. Akkor lehet kevesebb tisztviselőt anyagilag függetleníteni, úgyhogy megkívánhatjuk majd tőle, hogy azt a munkát, amelyet rábíztak, szorgalommal, lelkiismeretességgel és tudással végezze el.

A választói jog módosítása abból az elgondolásból fakad, hogy a polgári társadalmat erősíteni keli. Maga a tétel helyes és igaz, a segítség módja azonban ellenkezik a haladás gondolatával.

Ismételten rámutattam már arra, hogy a polgári *rend* erősítése nem politikai, hanem gazdasági kérdés.

Angliában is főbérleti lakáshoz van kötve a választójog. Azzal, hogy ott nincs lakásprobléma és hogy ott mindenkinek, aki önálló háztartást akar vezetni, minden különösebb nehézség nélkül is teljesedésbe mehet a kívánsága, senki sem beszél. Nálunk a millieu-elméletet, úgylátszik, nem veszik

mindenütt komolyan, pedig éppen politikai téren igen nagy jelentősége. (Lásd Amanullah esetét.)

Abban, hogy a város ügyeibe csak azoknak legyen beleszólásuk, akik a város fentartásához hozzájárulnak, van igazság, Ahogy lehetetlen, hogy az én zsebembe más is belenyúljon, éppoly furcsa és lehetetlen, hogy város zsebében lévő pénz hova fordítása felett azok mondjanak döntő szót, akik abba a zsebbe egyetlen fillért be nem tettek.

Ennek az elvnek a gyakorlati keresztülvitele mi módon történjék, nem tudnám megmondani.

A tervezet e tekintetben nem ismeretes anyyíra, hogy ezzel a résszel komolyan és behatóbban foglalkozhatnám. Egyet azonban hangsúlyozni kívánok. Bizonyos polgári princípiumok szem előtt tartásával a választói jogosultság megszorítása a közvélemény megalégedésével egyáltalán nem fog találkozni, mert a haladás iránya Európaszerte más. Én el tudok képzelni diktatúrát is, amikor az egyén joga teljesen alá van rendelve az egy mindenható akaratnak, ami lehet alkotó nemzeti akarat (Mussolini, Kemal, Primo de Rivera) vagy lehet romboló akarat (Lenin, Kun Béla), de ott, ahol alkotmány van és az alkotmányosság gyakorlatban is érvényesül, ott az egyén joga fokozatosan tágul és a nemzeti munkába mindig több és több réteget érlelek meg, hogy a természetes evolúció mellett bábáskodjanak.

Rossz politika elvenni azt is, ami, ha megvan is kevés.

A főváros tennivalóival nem kívánok foglalkozni. Lesz módomban ezt máskor és másutt is megtenni.

Szerény munkám befejezem. Amíg a sorokat írom, sok olyan esemény van, amit szívesen tartok az előnyös változások kezdeményezésének, de látok söttebbek felé is.

A belügyminiszter nekivág a szent bürokráciának és az élet iramához akarja alkalmazni a közigazgatást. Váratlanul, hívatlanul, kéretlenül jelenik meg azokon a helyeken, ahol a törvényeket és rendeleteket végrehajtják. Vájjon meglátja-e a hajlongók karában, hogy mi az, amit elismeréssel kell kitüntetnie és mi az, amit el kell vetnie, vájjon az alázatos hangokból ráismer-e azokra, akik jelenlétében szordinót tettek a hangszalagukra, hogy távollétében annál szabadabban gorombáskodjanak a jogkereső polgárokkal?!

A kereskedelemügyi miniszter első kereskedő akar lenni. Végre! Volt miniszter, aki e minőségében nem akart kereskedőt látni, egy másik jámborul vallotta, hogy nem ellensége a kereskedelemnek, egy harmadik ... minek folytassuk!?

Örömmel regisztráljuk, hogy a mai kereskedelemügy élén olyan ember van, aki ambicionálja, hogy ebben a szakmában ő legyen az első. Én el

tudom képzelni, hogy egy kereskedő elsőrendű miniszter lehet és szeretném, ha a miniszter tettekkel bizonyítaná, hogy *kitanult*, jó kereskedő. Gondos, előrelátó, számító, vállalkozó, aki megérti, hogy a kereskedelmet és az ipart még ebben az agrárállamban is olyan előkelő hely illeti meg, hogy ő büszke lehet majd arra, ha mi fogjuk róla megállapítani azt, amivé válni ő maga akar: ő az első kereskedője és első iparosa az országnak.

A kereskedelemügyi miniszter átvizsgálja az útépitést. Jó jel. Az útépités terén történtek hibák. Most nem a technikai hibákra gondolok, hanem a programra, a kiírásra, a vele kapcsolatos pénzügyi műveletekre. Ma az útépités monopóliummá lett, holott eredetileg az 1500 km. út megépítése a monopóliumot nélkülözte volna.

Vizsgálja fölül azt, ami eddig az elektrifikálás terén történt. A gondolat nagyszerű fája elveszett az elmélet erdejében. A bányai centrale drága és mire üzembekerül, elavult. Megállani ezért mégsem szabad. Ebben a kis országban nemcsak a hazai szén kell ilyen energiatermelésre felhasználni, hanem mindent, amivel a természet bennünket bőkezűen megáldott: a vizet is. És ne legyen olyan zug ebben az országban, amit olcsón meg nem világítana a villanyos energia.

A politikában is mintha készülne valami. Hírek keltek szárnyra: Bethlen új belpolitikai programon dolgozik a birtokán. A Balthazar—Mayer találkozás talán előestéje annak a változásnak, amit várunk.

De e remények felett ott lebeg a külpolitika viharfelhője. Jóvátétel... jóvátétel. . .

Ez az ország fizessen jóvátételt? Ez az ország, amelyik tulajdona kétharmadával fizette meg a mások bűnös orgiáját? Ez az ország, amelyiket hullarablók kiraboltak, tönkretettek?

Még a gondolat is irtóztató! Hát lelkiismeretüknek még ez a maradék Magyarország is sok?!

Remegve állunk őrt a pengőnk felett.

Nincs másunk, mint a hitünk és akaratunk:

Magyarország nem volt, hanem lesz!

TARTALOM

	<i>Oldal</i>
Egy kis politika'.....	5
Racionális politika	10
Bethlen és a bethlenismus	13
A munka törvénye és a választói jog.....	16
Páneurópa	25
Útépités	32
A vasutak	38
Közutak	42
Vámvédelem	44
Üzemek	52
Még egy kis politika, szabadságjogok	57
Községfejlesztés	63
Mezőgazdaság	75
Kultúrfölény. Numerus clausus	86
Szociális gondoskodás	91
Tisztviselők	93
Adok	101
Külföldi kölesönök	106
A főváros	m